

FOAIA DIECESANĂ

Organ al Eparhiei gr. or. rom. a Caransebeșului

APARE DUMINECA

Prețul abonamentului:	Prețul inserțiunilor:	Correspondințele se adresează redacțiunii
Pentru Austro-Ungaria pe an 10 coroane	Pentru publicațiuni oficiale, concurse edicte etc. publicate de 3 ori, dacă conțin până la 150 de cuvinte 6 cor., până la 200 de cuvinte 8 cor. de aci în sus 10 coroane	„FOAIA DIECESANĂ“ iară banii de prenumerațiune și inserțiunile la
” România și străinătate pe an 14 franci		ADMINISTRAȚIA
” ” ” ” pe 1/2 an 7 ”		Librăriei și Tipografiei diec. în Caransebeș

Respuns

la „Darea de seamă“ a d-lui S. Popescu, publicată în Tribuna An. XVII, nr. 107—132, asupra cărților mele de religiuine

D-l protopresbiter Simeon Popescu, profesor în București, a publicat o „Dare de seamă“ asupra „7 cărți de religiuine“ de ale mele în Tribuna din Sibiu, nr. 107—132.

Fiind interesat în cauză m'am apucat să răspund la numita dare de seamă. Redacțiunea Tribunii însă nu mi publică respunsul. Directorul ei îmi scrie:

„Nu ne putem pronunța, dacă ți publicăm sau nu respunsul, decât numai după ce-l vom avea întreg. Atâta pot să ți comunic, că dacă va eși prea lung, și introducerea arată că are să iase foarte lung. — la nici un cas nu-l putem publica.... cu atât mai vârtos, că publicându-se în foaia noastră, va trebui să îndreptăm stilul, prin ce probabil se schimbă înțelesul.“

Nu fac comentariu acestei prevenitoare epistole, ce caracterizează conducerea „Tribunei.“

Iată respunsul meu:

Religiositatea și moralitatea sunt unicii factori, cari asigură existența și prosperarea atât a individului cât și a omenimii.

Convingerea despre acest adevăr a dat religiuinii, ca obiect de învățământ, mare însemnătate în toate școalele și în special în școalele populare, cari sunt menite a da omenimii o cultură generală.

Religiunea în școala poporală are de scop, ca în decursul câtorva ani școlari — pe lângă îmbogățirea minții elevilor cu oare cari cunoștințe necesare și folositoare în viața practică despre Dumnezeu și raportul său cu lumea și omul, — să nobilizeze simțimintele elevilor, să le întărească nădejțile spre tot ce este bun, frumos și adevărat și așa să pună temelie aceluia caracter religios-moral, fără de care indivizi singuratici și popoare întregi nu numai că nu pot prospera, ci amenințați sunt chiar în existența lor.

Ce materie să se propună din religiuine în școalele populare, și cum să se propună această materie sunt chestii curat pedagogice, pătrunse însă de spiritul bisericii, ale carei fice sunt școalele respective. Pedagogia, pe baza esperințelor psihologice a ajuns să pătrundă mult-puțin firea sufletului omenesc, apoi să cunoască

legile, după care se desvoltă acest suflet, și în fine să afle mijloacele, prin cari se poate influența asupra lui astfel, că să-i dea o direcțiune corespunzătoare scopului, ce-l are religiuinea în școala poporală.

Realizarea acestui scop a dat mult și lung lucru pedagogilor. Istoria învățământului ni-i martoră.

Abstragând dela alte obiecte de învățământ, voiu schița în liniiamete generale istoria religiuinii în școalele populare din metropolia noastră.

Noi, Românii din metropolia gr. or. română din Ungaria și Transilvania, am trăit mai mult fără școale, de cât cu școale. De timpuri vechi, în cari să se fie propus religiuinea în școală, nici nu putem vorbi.

Cea dintâu creștere religioasă-morală a copiilor noștri a fost una din sarcinile părinților lor trupesci și sufletesci, cari nu prin „lecțiuni“, ci numai prin faptele sale, bune sau rele, au influențat în direcțiune religioasă-morală asupra fiilor sei.

Și dacă și fără școală poporul român a ținut cu tărie la credința moștenită și la năravuri bune, acest fapt are să se atribue pe de o parte firii blânde și așezate a strămoșilor noștri, în care fire erau înăscute frica de Dzeu, rușinea de oameni și iubirea aproapei, — nisce virtuți, ce oțelindu-se prin vitregimea timpurilor, au trecut nefalsificate din generațiune în generațiune; pe de altă parte așezămintelor și în deosebi slujbelor atât de măestose și tot odată instructive ale bisericii noastre.

O veche urmă de catichisație — dacă o putem numi așa — sunt rugăciunile, credeul și poruncile, ce se recitau înaintea preotului cununătoriu de aceia, cari pășiau la taina căsătoriei.

Catechisarile, de cari avem urmă de pe timpul calvinismului, au avut un caracter neprincios firii și spiritului bisericii și poporului nostru, și ele nici nu au produs fructele unei adeverate instrucțiuni religioase-morale.

Începutul catichisării în înțeles mai strins al cuvântului îl putem reduce abia la timpul, când biserica din metropolia noastră a ajuns sub ierarhia sârbească. Episcopii sârbesci ajunși în fruntea bisericii noastre zidesc biserici, înființază școli, impun catichisarea, ba imprimă chiar cărți de religiuine, ce s'au păstrat în școalele noastre și după scăparea de Sârbi.

Esaminând însă aceste cărți de religiuine, ele sunt departe de a corespunde recerințelor pedagogice. Scopul lor a fost să îndoaie pe copii cu învățăturile de credință și de morală ale bisericii ortodoxe, fără ca

să țină samă, dacă acestea și de fapt luminează mintea copiilor și sunt în stare de a produce adevărată religiozitate și moralitate. De chipul propunerii al acestor cărți nu mai vorbim.

Strigătul după o reformare a învățământului din religie de pe timpul lui Șaguna este o puternică dovadă pentru susținerea celor zise.

Reformarea se începe dela Șaguna încoaci cu diferitele planuri de învățământ, introduse în toate trei diececele noastre și cu apariția unor manuale de religie. Planurile sunt compuse foarte arbitrar, iar manualele de religie sunt lucrate în cadrul sistemului moștenit dela Sârbi s'au sunt simple decopieri ale sistemelor străine, fără bază pedagogică.

Prima încercare mai serioasă de a îmbunătăți învățământul din religie în școlile noastre populare o face d-l S. Popescu prin „Metodica specială a religiunii în școlile populare. Sibiu 1882“.

Intențiunea, cu care a lucrat d-l S. Popescu „Metodica“ sa, este nobilă; rezultatul teoretic și practic al acesteia însă de puțină valoare. D-sa combate cu o iscusită măiestrie materia religiunii și metoda propunerii ei, usitate pe acel timp în școlile noastre, dar nu e tocmai norocos cu alegerea, aranjarea și metoda propunerii al acestei materii, stabilite de d-sa.

„Povețele“ Metodice d-lui S. Popescu nu stau în consonanță, ba de multe ori contrazic principiilor pedagogiei științifice moderne.

Pedagogia modernă nu izolează, ci pune religia în centrul celorlalte obiecte de învățământ și arată cum să se lege materiile acestora cu materia de religie, pentru ca toate obiectele de învățământ să formeze un întreg bine închiegat, ca așa copiii în unul și același timp să înțeleagă și să înțeleagă de lucruri deosebite unele de altele (*Principiul concentrațiunii*); mai departe: ținând samă de fazele firești, prin care trece sufletul copilului în dezvoltarea sa, pedagogia modernă alege și aranjază materia de religie astfel, ca să corespundă gradului de pricepere al copiilor (*Principiul cultural-istoric*); în fine: la predarea materiei de religie, pedagogia modernă urmează norme, după cari are să se prelucere și propună această materie, „dacă e ca învățarea religiei să nu face numai lucru al minții sau al memoriei, ci și al inimii, va se zice dacă e, să contribuie la formarea caracterului, la educațiune“¹ (*Principiul treptelor formale*).

Staverirea acestor principii este rezultatul unor esperințe psihologice și pedagogice de sute de ani. Abandonarea lor sub pretextul unei îndelungate chip-zuirii proprii și a esperinței făcute cu sine însuși nu însemnă decât o crasă ignoranță a avântului, ce l-a luat pedagogia în timpul mai nou, o ignoranță, ce nu se poate scuza cu motive de ril și naționalism sau ortodoxism bisericesc, cum face d-l S. Popescu. Căci iată ce zice d-l S. Popescu în ediția II a Metodice de care ne ocupăm: „În lucrarea de față am căutat să pun în conglănuire prea modestele mele cunoștințe pedagogice cu spiritul Bisericii ortodoxe române... și precum Biserica noastră națională nu poate primi în rilul ei formele și teoriile bisericilor celor-lalte, tot astfel nu poate primi nici teoriile lor în învățământul ei religios... deci a trebuit să me lipsesc de esperințele celor de alte credințe, să abstrag

cu totul dela scrierile referitoare la Catehetică, publicate în alte biserici, și astfel să me prezentez cu o lucrare cu desăvirșire originală, neinflunțată din afară“.

Ce e drept, d-l S. Popescu și-a câștigat oare cari merite pe terenul învățământului din religie, dară Metodica d-sale este prea modestă, ca să corespundă principiilor pedagogiei moderne. Materia de religie și metoda de predare al acesteia se deosebesc ca cerul de pământ de istorisirile, tipurile caracteristice etc. și chipul predării lor după Metodica. Și tocmai din această cauză povețele din Metodica n'au prins decât foarte slabe rădăcini în metropolia noastră, iar strigătului după reformarea învățământului religios Metodica numită încă nu i-a astupat gura.

În „Istoria naturală în școlile populare“ apărută în Sibiu la 1890, d-l Dr. D. P. Barcianu, unul dintre cei mai de valoare pedagogi ai noștri, scoate la iveală materia de religie, ce în școala herbert-zilleriană formează materia de concentrațiune pentru școlile populare; dar de oare ce această materie se poate propune numai în școlile, de opt ani, ale germănilor protestanți, în sinul cărora s'a născut școala herbert-zilleriană, zice despre această materie (pag. 49), că „conține lucruri cu specială, națională și confesională privire la protestanți și va trebui dar înainte de toate acomodată trebuințelor naționale și confesionale ale Românilor, precum și împrejurării, că la noi, prin lege cursul școlar e mărginit la 6 ani. Iar această acomodare se poate face numai prin conlucrarea pe baza aceluși principii a mai multora și numai trecând timp la mijloc“.

Acomodându-me principiilor școlii herbert-zilleriană și ținându-me de îndemnetările d-lui Dr. D. P. Barcianu am compus cărțile mele de religie cu intențiunea de a contribui cu ceva la îmbunătățirea învățământului din religie. Nu este aici locul să discut, dacă prin lucrările mele am pus măcar o petricică la reformarea învățământului din religie în școlile noastre populare, fapt însă este, că am încercat să fac un paș înainte în o chestiune atât de importantă și tot odată arzătoare.

Acestea le-am scris pentru limpezirea terenului. pe care mă întilnesc cu d-l S. Popescu, cu a cărui dare de seamă me voi ocupa în cele următoare.

Ci-că un neobosit și distins învățător din Transilvania a trimis dlui S. Popescu o colecțiune de 7 cărți de religie de ale mele, însoțite de o măgulitoare epistolă, din care se vede, că sunt învățători, cari nu-și pot uni părerile asupra cărților trimise. Unii țin, că cărțile sunt bune și că trebuiesc introduse în școle, alții din contră susțin, că nu sunt bune de nimic. Și ca să nu rămână ei desbinați din cauza aceasta, s'au hotărât să aleagă de judecător peste ei pe P. O. D. Simeon Popescu, pe „dascălul dascălilor“, cum l-a numit „dăscălimea noastră“.

Evident, că dl S. Popescu nu poate să refuze pe fostul seu elev și subaltern și așa cetind cărțile mele răspunde la așteptarea iubitorilor săi compatrioți, crezând, că aduce și un real serviciu școlii noastre din Ungaria și Transilvania. Răspunsul este „Darea de seamă“, de care mă ocup.

Nu am și nici nu caut motive, ca să trag la îndoială autenticitatea „măgulitoare epistole“, și tot așa nu sunt curios să știu pentru ce dascălul dascălului nu și-au ales o autoritate pedagogică, recunoscută în metropolia noastră, care să spulbere desbinarea

¹ Dr. D. P. Barcianu: „Câteva observări asupra învățământului din religie: Foaia Pedagogică, An. I, pag. 21“.

lor; — caracteristic însă este faptul, că dl S. Popescu ignorează două cărți de ale mele și anume: „Istorie bisericească” și „Religiunea în școala veche și școala nouă”, două cărți, ce stau în strinsă legătură cu celelalte șapte; apoi că d-sa nu face „Darea de seamă” asupra ultimelor edițiuni ale cărților mele, ci asupra celor dintâi, dintre cari unele nici nu mai există.

I. Religiunea în școlile poporale

(corect: *Religiunea în școala poporală, îndegetări metodice*)

Acesta este titlul primei mele cărți, asupra căreia face dl S. Popescu „Dare de seamă”, — o broșură nepretențioasă, ce conține nisee simple „**îndegetări metodice**” cu privire numai la „*religiunea în școala poporală*”. „*Îndegetările*” acestea sunt obiectul unor conferințe învățătoresci, ținute în diecesa Caransebeșului, la cari conferințe au luat parte și preoți. „*Îndegetările*” (afară de exemple) se estind peste vr'o 50 de pagini de format 8°. La compunerea lor am folosit o mulțime de izvoare, dintre cari citez cu numele 9 și între cari în primul loc „*Catichetica*” dlui S. Popescu. Asupra broșurii mele a publicat dl Dr. Ioan Stroia o amenunțită „*Dare de seamă*” în „*Foaia Pedagogică*” din Sibiu, An. I, nr. 9 și 10. Această *dare de seamă* a fost reprodusă în *Foaia Diecesană* din Caransebeș, an. 1897, pe lângă oare cari *notițe lămuritoare* scrise de mine.

A. În general

1. În general dl S. Popescu impută acestei broșuri „*povețele generale, presupuse cunoscute din Metodica și Didactica specială*”, cari, după credința d-sale, „*puteau și trebuiau să lipsească*” din broșura mea. Dl S. Popescu nu arată, cari sunt acele *povețe*. După a mea credință ele sunt: „*Problema școlii poporale: educațiunea*”, „*Mijloacele educațiunii: învățământul și disciplina*”, „*Religiunea ca mijloc al educațiunii*” („*Îndeget.*” pag. 1 și 2), apoi „*Însușirile, ce în special se pretind dela un învățator de religie*” (pag. 6—9).

Dar despre însușiri de acestea tractează toate „*Metodicele de religie*”, chiar și „*Catichetica*” dlui S. Popescu (v. „*Catich.*” pag. 66 ss); celelalte „*povețe*” nu formează de cât o mică introducere a „*Îndegetărilor*” mele; ele *precisază locul religiunii între celelalte obiecte de învățământ* din școala poporală și prin urmare nu sunt tocmai de prisos.

2. Zice mai de parte dl S. Popescu, că „*Îndegetările*” mele sunt o compilare a unei cărți a d-sale, ce poartă prea modestul titlu: „*Catichetica adecă Metodica specială a studiului religiunii, de Protopresbiterul Simeon Popescu profesor Ediția II-a amplificată. București 1892*”.

Iăsând afară exemplele, „*Catichetica*” se estinde pe 66 pagini, de formatul 8°, mai mic ca la broșura mea. Ea este scrisă pentru *toată suflarea românească ortodoxă*. — O *dare de seamă* asupra acestei „*lucrări cu desăvîrșire originale*” nu știu să existe.

Recunosc, că la compunerea „*Îndegetărilor*” mele am folosit și „*Catichetica*” d-lui S. Popescu, dar că *i-am compilat* „*Catichetica*”, aceasta nu o va dovedi-o dl S. Popescu nici când, căci atât cu privire la materia, cât și la metoda predării religiunii — obiectul cărților noastre — între d-sa și mine sunt mari diferențe. De altă parte atât în broșura mea, cât și în „*Catichetica*” nu este o singură idee, care să nu se afle și în alte cărți de *catichetică* străine, excepțiune făcând cu „*Frecventarea bisericii*”, ce o avem

amândoi, apoi en „*Transformarea cunoscutele șezetori demoralizatoare în cercuri de citire a bibliei și împrunarea acestora cu corurile*” și în fine cu originala „*Tractare a drepturilor și datorințelor creștinesci*”, ce le are numai d-l S. Popescu.

Nu pentru că am scos cine știe ce înțelepciuni din „*Catichetica*” d-lui S. Popescu, am pus-o la locul prim între izvoarele folosite de mine, ci pentru ca să dau o atențiune, ce credeam, că o merita autorul ei, ca cel dintâiu bărbat din metropolia noastră, care s'a ocupat cu *metodica* religiunii. Prea în serios se ia d-l S. Popescu crezând, că m'am fericit cu *catichetica* d-sale atunci, când am avut la dispoziție ca izvoare pentru compilațiunile mele zeci de *catichetice* în mărimi chiar și de sute de coale.

3. Zice mai departe dl S. Popescu, că broșura mea este o *lucrare nereușită* și aceasta din cauza — scurt și simplu — că nepătrunzându-i „*Catichetica*” sunt inconștient și confus în espunerile mele, îmi contrazic, persiflez principii stabilite de mine etc.

Din punct de vedere al *desăvîrșitei sale originalități*, d-l S. Popescu are drept. D-sa este pronunțat contrar — nu zic: *neînțelegetor* — al școlii herbert-zilleriano, care din nefericire nu s'a născut în sinul bisericii noastre; eu din contră am scris în spiritul acestei școale. Contrastul dintre d-l S. Popescu și reprezentanții școlii numite mai sus e atât de mare, încât judecând broșura mea după „*Catichetica*” nu numai că e nereușită, dar chiar ridiculă. Vom avea ocaziune să vedem părți din „*Îndegetările*” mele, de cari d-l S. Popescu bufnesce de ris.

Și prin urmare

4. Broșura mea — conchide d-l S. Popescu — „*nu merită a se da în mâna învățătorilor ca normativ la predarea studiului religiunii*”.

O fi, o fi!

B. În special

Dl S. Popescu se folosese de nisee apucături, ce nu fac cinste unui critic serios, pentru ca să-și dovedească zisele de mai sus.

D-sa citează din „*Catichetica*” și din „*Îndegetări*” părți, ce discută același obiect — și prin aceasta dovedese *compilare*. Dacă aceste obiecte sunt diferit tractate, — d-sa constatază *neaprofundare din destul în „Catichetica”, din ceea ce urmează inconștient în a pune teoriile cu practicele, contraziceri . . .* Mai împreună d-l S. Popescu din „*Îndegetările*” mele „*povețe*”, ce nu stau în nici o legătură, — și așa demustră *persiflarea principiilor enunțate . . .* Se acată în fine de lucruri, ce nu le știe, și prin aceasta îmi dovedese . . . cel puțin *ignorantă crasă*. Și apoi, ca dovezile d-sale să fie zdrobitoare, le înșoțese de espresiuni ca „*risum teneatis amici*” ș. a.

Voiu reflecta pe rând la observările, ce le face dl S. Popescu „*Îndegetărilor*” mele.

Încep ca d-sa cu

1. Materialul de învățământ

Ca să nu fiu silit a repeti mai de multe ori același lucru și pentru ca să pot replica la observările dlui S. Popescu astfel, ca ușor să fiu înțeles, aflu cu cale a espune pe scurt acel *material de religie*, susținut în cartea mea, de carele se leagă d-l S. Popescu.

El este :

I. Istorioare <i>simple</i> religioase-morale	I.
II. Istorioare <i>biblice</i> din	} Testamentul vechiu . . . II. } Testamentul nou . . . III.
III. Istorioare <i>bisericesci</i> din	
IV. Catechismul	VI.
	} Istoria bis. universale . IV. } Istoria bisericii române . V.

Numerii I—IV de a stânga arată clasele, în cari să se propună materia, ce le urmează, dacă școala are patru clase; numerii I—VI de a dreapta arată clasele, în cari să se propună materia, ce le premerge, dacă școala are șese clase („*Indeget.*“ pag. 62, — o pagină necunoscută d-lui S. Popescu).

Asupra stabilirii acestui material de religione, corespunzător principiilor școlii herbart-zilleriane și indegetărilor citate mai sus ale d-lui Dr. P. Barceanu, s'a discutat mai de multe ori în „*Foaia Diecesană*“ și în „*Foaia Pedagogică*“ din Sibiu. Dar „*dascălul dascălilor*“ și „*dascălii dascălului*“ — pre cum se vede — nu știu nimic despre aceasta.

Stabilit acest material, „*Indegetările*“ mele espun câteva principii referitoare la alegerea și compunerea

a) **istorioarelor simple religioase-morale.** Citez părțile, de cari se leagă d-l S. Popescu :

„*Vom propune elevilor începători istorioare simple despre facerea de bine . . .*“

„*Istorioarele acestea pot fi întâmplări adevărate sau născocite, fabule și parabolă. La alegerea lor să avem următoarele două momente în vedere: întâiu istorioarele să se iee din cercul de gândire și din experiența copiilor . . . ; al doilea istorioarele acestea să nu cuprindă lucruri rele, urite, înfricoșate, căci numai ce este estetic-frumos și moral-bun influențază educând și nobilitând asupra copiilor mici*“ („*Indeget.*“ pag. 10).

La alegerea și compunerea felului al doilea și al treilea de istorioare, adică a

b) **istorioarelor biblice și bisericesci** — ce se propun în an. II—III, respective II—V de școală — stabilesc în „*Indegetări*“ cinci principii din motivul, „*căci nu toate faptele biblice și nu toate evenimentele însemnate în istoria bisericii sunt potrivite pentru istorioarele¹, de cari avem noi lipsă*“ („*Indeget.*“ pag. 11).

După indicarea acestor cinci principii înșir pe paginile 15 și 16 din „*Indegetări*“ istorioarele (nu simple, ci) biblice și bisericesci, cari după aceea părere ajung în școlile noastre și între cari se află și „*Cain și Avel*“ și „*Vinderea lui Iosif*“.

Cred, că sunt destul de clar.

Ce face însă d-l S. Popescu, pentru ca să-mi dovedească *contraziceri, persiflări a principiilor enunțate* etc.?

Ne vrând să știe de *trei feluri de istorioare*, ce au să se propună treptat din religione în școala poporală, d-l S. Popescu citează din „*Indegetări*“, într'o suflare, așa : „*Istorioarele acestea să nu cuprindă lucrări rele, urite, înfricoșate, căci numai ce este estetic-frumos și moral-bun influențază educând și nobilitând asupra copiilor mici*“ (un citat) „*căci nu toate faptele biblice și nu toate evenimentele însemnate în istoria bisericii sunt potrivite pentru istorioarele, de cari avem noi lipsă*“ (alt citat). Apoi adaugă dela sine : „*Dar două pagini după acest enunțat categoric . . . d-l Dr. Barbu*

ne dă pe *Cain și Avel, și Vinderea lui Iosif*. Acum : poate fi vr'o lucrare mai *rea, mai urită, mai înfricoșată, decât fraticideul*“ ? *Iată dar contrazicere, iată persiflare a principiului enunțat în privința materialului de învățământ!*

Acum întreb eu pe dl S. Popescu : Oare s'ar putea deduce *contrazicerii și persiflări* dacă d-sa nu ar fi pus într'o legătură, neesistentă în „*Indegetările*“ mele, *citatul prim*, luat din principiile privitoare la istorioarele simple, cu *citatul al doilea*, luat din „*poveștile*“ privitoare la istorioarele biblice și bisericesci ?

Dacă d-l S. Popescu și-ar da mai bine seamă de „*Indegetările*“ mele, ușor ar observa, că eu numai pentru copiii *începători și mici* nu admit istorioare despre lucrări rele, urite și nu și pentru copiii mai mari, căci într'un caz contrar cu aceasta nici *suferințele și moartea lui Isus*, cea mai rea, urită și înfricoșată lucrare din toată biblia, n'ar avea loc în școala poporală. De este bine, că eu admit în clasele mai înalte și istorioare despre lucrări rele, urite asta e altă chestie, pe care poftescă d-l S. Popescu și o combată, fără să se încurce pe sine și pe alții, ca să dovedească confusiuni, *contraziceri, persiflări* în broșura mea.

2. Greșeli de fond

După d-l S. Popescu : *istorisirile despre lucrări religioase morale pot fi lucrări adevărate sau ficțiuni* ; după „*Indegetări*“ : *istorioarele simple „pot fi întâmplări adevărate sau născocite, fabule sau parabolă*“ . „*Cum?*“ — esclamă d-l S. Popescu — „*adevă fabule (?) în religione? Fabule în o carte de religione ortodoxă?* ; *Când ar fi vorba de o religione păgână : calea-valea ! dar în o religione revelată fabule . . . !*“

Ce înțelege d-l S. Popescu sub „*ficțiunile*“ d-sale, nu me împoartă. Istorioarele simple născocite — după mine — sunt nisce istorioare inventate cu scopul de a scoate din ele oare cari învățături, ce au să se aplice la elevi². Oare fabulele și parabolăle nu sunt astfel de istorioare? Dacă la predarea religiei se admit parabolăle, al căror obiect e luat din viață omenească, de ce nu s'ar admite și fabulele? Fiindcă obiectul lor e luat din natură și îndeosebi dela plante și animale? Oare autorii sânteii scripturi, ba chiar *Isus Cristos*, nu se provoacă la natură, la *crinii câmpului și pascirile cerinului*, ca să scoată adevăruri religioase morale? Oare n'a dat d-l S. Popescu în sânta Scriptură de *fabula lui Iotam* (Iudec. 9, 8—15) și de a lui *Natan* (II Sam. 12, 1—5), din cari scoțând frumoase învățături le aplică, acela locuitorilor Sicheului, acesta regelui David? Și precum e ridicul a presupune, că Iotam și *profetul Natan* au propagat prin fabulele lor religioasa păgână, tot așa e mai mult decât ridicul a face concludii, că prin „*poveștile, fabulele și legendele populare*“, admise de școala herbart-zilleriană, ca „*materie de învățământ, ce nobilitează simțemintele*“, s'ar propaga religione păgână³.

¹ Imitând chipul de citare al d-lui S. Popescu, fac și eu o frază din cuvinte, luate fără nici un scrupul din „*darea de samă*“ a d-sale. Iată-o : „*D-l autor „a Calicheții” „n'a reușit să facă o lucrare, care să merite a se da în mîna învățătorilor, ca normativ la predarea studiului religiozii” . „Pagubă de timpul pierdută și de hîrtia stricată, cu care s'a făcut alătu risișă la alcătuirea ei!*“

Place-ți, d-le „*dascăl al dascălilor*“ ?

² Despre aceste istorioare, ca *curs pregătitor* pentru înțelegerea istorioarelor biblice vorbim la alt loc.

³ V. și „*Foaia Pedagogică*“ An. II. pag. 147.

¹ E de prisos a spune, că aici e vorba de *istorioare biblice și bisericesci*, fiindcă pasagiul, în care ocură cuvintele citate, poartă chiar acest titlu.

La acest loc îi mai spun d-lui S. Popescu, că dacă d-sa ar *binevoii* să înțeleagă, ceea ce nu pot să nu înțeleagă „pedagogii“, că cuvintele: „Istoriarele (simple) să se iec din cercul de gândire și din experiența copiilor“ sunt tot una cu cuvintele: „Istoriarele simple să fie astfel alese și compuse, încât să corespundă cercului de gândire și experienței (sau cunoștințelor, câștigate prin experiența) copiilor“, atunci nu-și împodobească „Darea de seamă“ cu enormități ca: „Cum . . . risum lenecatis amici! - fabule din cercul de gândire și fabule din experiența copiilor!“

3. Confuziune de noțiuni

Întortocăririle, scrise de d-l S. Popescu sub acest titlu, sunt clasice. Să le discutăm.

a) „Istoriara“ și „istorisirea“

Pedagogia modernă prescrie, ca anumite materii din obiectele de învățământ să fie prelucrate în *unități metodice*¹. Eu numesc unitățile metodice din materia istorică a religiei „istoriare“. Obiectul acestor istoriare sunt lucrări religioase-morale. Narairea, povestirea, propunerea sau predarea orală a obiectului acestor istoriare o numesc „istorisire“.²

Prin aceasta comit -- după d-l S. Popescu -- confuziune de noțiuni între „istoriara“ și „istorisire“, pentru că *istoriara* -- zice d-sa -- *este o poveste mică, o narațiune scurtă, ușoară, acomodată gradului de pricepere al copilului, mai ales despre întâmplări din viața copilărească; iar istorisirea este ori ce narare, povestire, fie obiectul ei cât de complicat.*

Păcat, că nu se pot îmbalzașa aceste clasice definițiuni ale d-lui S. Popescu!

Observ încă, că dacă d-l S. Popescu ar fi cât de cât accesibil pentru *bunavoința* atinsă mai sus și nu ar confunda principiile, privitoare la istoriarele simple, cu „povețele“ privitoare la istoriarele biblice și bisericești, -- nu ar striga în gura mare: „Cum pot să fie prefăcute în istoriare din experiența copiilor: facerea lumii, facerea omului, raiul, păcatul strămoșesc . . . ?“

b) Reproducerea și repetiția

După ce indică nisce pagini din „Cateheteica“ și arată pe scurt cuprinsul acelor referitor la *reproducerea și tratarea istoriarei* spre a se putea înțelege de elevi și a se deduce din ea învățături, d-l S. Popescu cu citate din „Îndegetări“ arată, ca sub *reproducere* înțeleg și eu aceea, ce înțeleg d-sa³; dar când e vorba de practică -- păcatul meu -- sunt confus.

Dară dacă d-l S. Popescu ar fi un *dascăl* „pe care nu l-ar încurca treptele formale atât de mult“, ușor ar pricepe, că cuvintele „Reproducerea acestei părți“, dela pagina 34 din cartea mea, cele dela pag. 35: „Reproducere“ etc., sunt simple îndegetări, cari spun,

¹ Vezi: Dr. W. Rein, op. cit. în „Îndegetări“, Tom. I pag. 37-40. Dr. Petru Șpan: Treptele formale ale învățământului, Sibiu 1898, pag. 1-6.

² D-l Dr. D. P. Barciuanu numește aceste unități metodice „istorii“ (v. F. P., an I, pag. 18 și 19). D-l S. Popescu -- dacă nu comite greșeli de tipar (?) -- „istoriare“, ca mine. Vezi „Metodica“ pag. 8: „ . . . Nu va fi lucrul cel mai ușor a face elevilor studiul religiei plăcut, dacă acest studiu li-l vom preda în istoriare“.

³ D-l Dr. I. Stroia vorbind de predarea unității metodice „Chemarea lui Avram“ zice: „Predarea se poate face prin istorisire, prin citire . . .“ (F. P., an. I, pag. 26).

⁴ Doamne feresc! Eu sub reproducere nu înțeleg: „istorisirea de nou“, ca d-l S. Popescu.

că după *predare* urmează *reproducerea*, și că ele nu stau în nici o legătură cu „seria de întrebări normale de răspunsuri“, ce aparțin conversării sau discuțiunii, căreia școala herbart-zilleriană îi zice „aprofundare“.¹

Tot așa ar fi bine să-și însemneze d-l S. Popescu, că herbart-zillerianii nu știu de o „reproducere“, făcută după „tratare“ sau „analizare“, cum îi place d-sale. De ce? Răspunsul se afla la „Sinteza“ în sus numita carte, a d-lui Dr. P. Șpan.

Nu mai reflectez la confuzia, ce l-a coplesit pe d-l S. Popescu amestecând normele, după cari se predau istoriarele, cu normele, după cari se propune Catechismul. Învățătorii, cât de cât inițiați în școala herbart-zilleriană, nu pot presupune, că eu la compunerea treptelor formale, după cari se predau istoriarele, mi-aș fi însușit, *fără ca să înțeleg*, povețe „cu desăvîrșire originale“ de ale d-lui S. Popescu. Tot așa nu cred, că acei învățători vor susține, că propunerea Catechismului s'ar putea face ca a istoriarelor, după treptele formale, și astfel să tragă concluziile de „înlorsături“, „erori de condei ori de tipar“ ale d-lui S. Popescu.

4. Cercetarea bisericii

„Frecventarea bisericii“ din „Cateheteica“ d-lui S. Popescu e unicul paragraf, care mi-a fost cu „desăvîrșire originală“ și care mi-a făcut servicii la „Cercetarea bisericii“ din „Îndegetările“ mele.

Dară să facă bine d-l S. Popescu și să nu se mähnească, dacă nu i-am primit cu ochii legați toate „povețele“, după cari ar fi să se pregătească și conducă elevii la biserică.

Dacă d-l S. Popescu susținea în *darea sa de seamă* infabilitatea povețelor, espuse în „Cateheteica“, nu mai lungeam vorba; dar atunci, când d-sa încurcă espunerile mele, dec-mi voie să-i scot la iveală nesciința sau rătăcirea, cu care comite „dări de seamă“.

Să luăm aminte!

a) Eu, după povețele d-lui S. Popescu, am susținut în „Îndegetări“, că copiii trebuiesc pregătiți pentru cercetarea bisericii;

b) Am măsurat aceloraș povețe am mai susținut, ca copiii pregătiți să se introducă prima oară în biserică într-o serbătoare mare, și ca acestei prime introduceri să-i premergă o cuvântare ținută de preot în școală.

c) Amândoi zicem, că atât în școală (înainte de intrarea în biserică), cât și în biserică învățătorul să grijască de ordine și disciplină.

Până aci compilez esact pe d-l S. Popescu; și d-sa e mulțămît cu mine.

De aci încolo urmează „încurcăturile“, în cari m'au băgat „nebăgarea de seamă“ la compilare.

d) Predica ținută de preot, înainte de prima conducere a copiilor în biserică, după d-l S. Popescu, are să se țină cu 1-3 zile înainte de serbătoria destinată pentru această conducere; după mine această predică ar fi să se țină înainte de liturgia, la care asista copiii prima oară;

e) După d-l S. Popescu intrarea primă să se facă la un act solemn al serviciului divin, d. e. *la începutul doxologiei*; după mine, când se trage a doua oară înainte de liturgie;

¹ V. „Treptele formale ale învățământului de Dr. Petru Șpan“, pag. 27. și „Modele de lecțiuni“ din „Foaia Pedagogică“.

f) În „Catichetică“ d-l S. Popescu cere, ca „*elevii (din toate clasele) să fie conduși numai la liturgie*“; eu cer, ca „*elevii din anii 2—3 să meargă și la vecernie, iar cei din anii 4—5—6 și la utrenie*“.

g) Eu arăt în „Îndegetări“ diferite momente, când să se demită copiii din biserică, fără ca să me pronunț, dacă ar fi consult sau nu, ca ei să se mai abată și pe la școală; d-l S. Popescu zice în „Catichetică“, că „*eșind elevii din biserică, în ordinea, în care au intrat, învățătorul îi conduce din nou în școală*“ într'altele și „*spre a-și îndeplini inevitabilele necesități*“.

Și acuma, ca să combată povețele mele, ce difer de ale sale, d-l S. Popescu zice:

ad d.: „*D-l Dr. Barbu ignorează, că pe timpul, când elevii sunt în școală și se pregătesc pentru sărbătorirea plecării, preotul e în biserică și că el, preotul, nu-și poate părăsi serviciul spre a veni în școală și a finca cuvântarea dorită*“.

ad c. e. f.: „*Cum își inchipuesce d-sa, că bietul învățător va putea face două lucrări de odată, în două locuri diferite, adevărat cu cei din anul 4—5—6 să meargă la utrenie și să-i supravegheze în biserică, iar cu cei din anii 1—2—3 să stea în clasă, să aștepte sosirea tuturor și apoi să meargă la biserică, cum zice d-sa „când trage a doana oară?“ — dacă a doana oară se trage, când se intră în liturgie*“.

Și-apoi conchide:

„*Dacă înțelege cineva pe dl Dr., bine! eu unul mărturisesc, că nu-l înțeleg*“.

Mare minune!

D-l S. Popescu, protopresbiter și profesor, și pe de asupra poreclit „dascălul dascălilor“, care a scris o „Catichetică“ pentru toată suflarea românească-ortodoxă, nu înțelege aceea, ce înțelege fie-care crâșnic (pălimar) din diecesa Caransebeșului, pentru ai cărei învățători am scris cu „Îndegetările“ mele. Crâșnicii noștri înțeleg aceea, ce nu înțelege d-l S. Popescu, de oare ce ei știu, că în Bănat (ba și în părțile ungurene) utrenia și liturgia nu se săvârșesc într'una, ci așa, că utrenia se sfârșește pe la 7 oare dimineața, iar liturgia se începe între 9 și 10 oare înainte de amiază, și el, crâșnicul, atât înainte de începutul utreniei, cât și al liturgiei trage clopotele de trei ori. Ergo nici preotul și nici învățătorul nu trebuie să se împartă în două, ca să urmeze „povețelor“ mele.

Acuma îmi permit și eu nisece întrebări la povețele d-lui S. Popescu înșirate mai sus.

ad c. și f.: Oare nu-și contrazice d-sa, când ține, ca toți elevii să fie conduși numai la liturgie, iar elevii începători la „începutul doxologiei mari“?

ad c. și d.: Oare se poate admite, ca învățătorul pe timpul utreniei să stea în școală și nu în biserică, cum pretinde d-l S. Popescu?

ad g.: „Unde?“ — întrebarea, nu-i vorbă, e cam reutaciosă, dar de calibrul întrebărilor d-lui S. Popescu — unde, — risum teneatis amici — în școală? ! Și acest lucru pentru susținerea celui, mai puternic vehiculul educativ ... spirit de corp?!

Că fac și alte abateri și omiteri în chestiile de ordine, disciplină și „spirit de corp“ înainte de biserică, în biserică și după biserică dela povețele „Catichetică“, apoi acestea sunt chestiuni, ce nu cred să

fi deplin rezolvate în cea dintâi tractare despre ele și de aceea nici nu caut să le mai justific. Un fapt însă mai recunoscut la acest loc, și anume faptul, că îmi lipsește facultatea de a calcula fără greș în procente, ca d-l S. Popescu, impresiunile, ce le primesc elevii aplicându-li-se povețele mele sau ale „dascălului dascălilor“.

De altfel aduc la cunoștința d-lui S. Popescu, că de neadmiterea la biserică a copiilor, cari nu umblă la școală — o povăț a „Catichetică“ —, m'am lăpădat.

În fine, dacă d-l S. Popescu ar ști ceea ce trebuie să știe ori ce dascăl serios, că „*mijloacele, ce le oferă biserică pentru săvârșirea elevilor*“ sunt sântele taine, ar avea mai mult curaj să-și inchipuească, că înțelege mistica mea învățătură, cu care închei „Cercetarea bisericii“, o învățătură, de care nici alușiune nu se face în universală-i „Catichetică“.

5. O chestiune de princip

„Cartea dată în mâna elevului să fie cu întrebări și răspunsuri, ori nu?“ — întrebă d-l S. Popescu.

La această întrebare eu răspund în „Îndegetări“ eu nu, dacă e vorba de istorioare simple, biblice și bisericesci; și cu da, dacă e vorba de Catechism.

D-l S. Popescu, ținând samă „de progresul dascălicesc“, răspunde în ambele cazuri cu „nu“, și se miră că „de ce cele zise la adresa Istoriei biblice să nu aibe valoare și la Catechism?“ De ce? Răspunsul cam reutacios — nu-i vorbă — se află în faptul, că d-l S. Popescu, pentru ca să discute chestii de princip — mai românește: să aștepte noduri în papură — e în stare una să zică și alta să facă, adevărat să răspundă la întrebarea de sus numai cu „nu“ și atunci, când d-sa are o mulțime de istorisiri, compuse fără întrebări și răspunsuri, și are și un Catechism prelucrat și întregit de d-sa, și acest Catechism e cu întrebări și răspunsuri.

Pentru ce își desavuiază d-l S. Popescu fătul din urmă? Pentru ca să paradeze cu „chestiuni de princip“.

6. Geografia în „Istoriile biblice“.

În „Îndegetări“ la *predare (sinteză)* zic: „... Când se începe propunerea istorioarelor biblice, elevii trebuie să aibă cel puțin idee de geografie. Învățătorul deci ușor va lămurii elevilor săi mai micuți în care parte a lumii s'a întâmplat evenimentul, de care e vorba în istorioară, cum este cea parte de lume în privința climatică, topografică etc. și, neavând el la îndemână o hartă geografică potrivită, o va desemna pe tablă, dezvoltându-o la fie care lecțiune noauă așa, ca la finea istoriarelor elevul să aibă o cunoștință clară despre terenul biblic“.

„Se poate ceva mai pedagogicesc?“ — exclamă d-l S. Popescu, la povețele citate. Și aceasta exclamațiune fiindcă eu nu aș da atențiunea meritată „planului de învățământ al diecesei Caransebeșului“, unui plan, în care „principiul armonicii între obiectele de învățământ ... e luat în vedere cu multă rigoare și prudență“; apoi pretind categoric, că „elevul trebuie să aibe idee de Geografie, și în lipsa unei harte potrivite, să înțeleagă harta, pe care treptat-treptat, zi cu zi, i-o desemnează învățătorul pe tablă“, cu toate că după numitul plan propunerea geografiei se începe în clasa II cu *Geografia satului ori a orașului natal* și se finesește în clasa VI cu statele europene și continentele Australia, America, Africa și Asia.

Esclamațiunea „pedagogicească“ a d-lui S. Popescu n'are nici un rost, pentru că

a) după „Îndegetările“ mele propunerea istorioarelor biblice se începe în clasa II¹, când elevii, ocupându-se cu *Geografia satului ori orașului natal*, nu pot să nu aibe idee de Geografie sau să nu scie cel puțin regiunile lumii;

b) este lucrul „nepedagogicose“ a propune elevilor din clasa II despre Iosif în *Egipt*, Iacob în *Canaan*, Moise în *Madiam*² și tot așa să se facă și în clasele următoare, fără ca să li-se spună elevilor măcar în care parte a lumii sunt *Egiptul*, *Canaanul*, *Madiamul*, — cum face d-l S. Popescu³.

c) Școala herbart-zilleriană are motivele sale, pentru cari dă o deosebită însemnătate „geografiei în istorioarele biblice“. Citez din „Îndegetări“ (pag 21): „Considerarea momentelor geografice e de importanță la predarea unei istorioare nu pentru înmulțirea cunoștințelor, ci fiindcă legându-se istorioara de un anumit loc se ține mai bine și mai mult timp în memorie și apoi clarifică stări, pe cari elevii nu le-ar înțelege sau le-ar trece ușor cu vederea. &—leul d. e. abia atunci își va face o idee lămurită despre starea tristă a lui Iosif, care a ajuns în mâna Israiliților, după ce vor scri pe ce drum lung și greu și prin ce arșiță nesuferită a trebuit el să meargă din Canaan până în Egipt“ „pe jos, ori legat de vr'o cămilă, ruft de foame și sete“

Și dacă după toate acestea, d-l S. Popescu ține încă la „pedagogicească“ sa esclamațiune, am mângăarea, că pedagogi ca *Dr. W. Rein*, *A. Scheller* și *E. Pickel*⁴, *Dr. P. Span*⁵ și alții pœcătuesc împreună cu mine în contra „modestelor“ cunoștințe pedagogice ale d-lui S. Popescu.

Și mângăerea mea creșce, când pot constata, că severul meu recensent se dă câte odată de gol cu teoriile sale. D-sa nu admite, că elevii din clasa II pot să aibă idee de geografie, sau să scie măcar în care parte a lumii s'a întâmplat evenimentul, de care e vorba în istorioară, cum este acea parte de lume în privința climatică, topografică, și cu toate acestea începe „istorisirca“ biblică „*Isus ca prunc în biserică*“, menită pentru clasa I semestrul I, așa: „*De parte, de parte, colo unde resare soarele, este o țară frumoasă, ca țara noastră. În această țară, care se chiamă Palestina, a trăit Domnul Cristos*“.

Sapienti sat!

7. Din domeniul teologiei

Eu susțin în „Îndegetări“, că învățăturile bisericii noastre sunt de două feluri, și anume: *dogmatice și morale* sau de *credință și morale* sau *religioase și morale*.

La acestea observă d-l S. Popescu: „Sciam până acuma, că învățăturile despre credință, depuse în *Dogmatică*, constituie baza religiunii. Nu sciam însă, că *Dogmatica* este identică cu religiunea, este religiunea însăși, și că prin urmare, morală și celelalte discipline teologice nu ar aparține religiunii“.

Colosală originalitate!

¹ Vezi „Îndeg.“ pag. 62, o pagină, ce — repetesc — n'a citit-o d-l S. Popescu.

² Exemplele sunt luate din „Gruparea materialului de învățământ pentru școalele primare“ (elementare), din *Catichetica* a d-lui S. Popescu, pag. 55.

³ Vezi „*Catichetica*“, pag. 112, 131, 154.

⁴ Din al căror op citat în „Îndegetări“, tom. III, pag. 11, am luat „povața“ *nepedagogicească*.

⁵ Vezi op. cit. la „*Sintesă*“.

Eu sciu, că baza religiunii sau — cu cuvintele unui sânt părinte¹ — „*ființa religiunii constă din aceste două lucruri: din dogme pioase și din fapte bune; nici dogmele fără fapte bune nu sunt plăcute lui Dumnezeu, nici faptele nu se primesc de Dumnezeu fără dogme pioase, căci ce folosesc a scii dogmele despre Dumnezeu și a viețui în necurăție fără de rușine*“.

Mai sciu că, „în biserica creștină se întrebuințază cuvântul **dogmă** într'un sens mai estins spre a desemna în genere **întreg cuprinsul religiunii creștine**, sau toate adevărurile revelate de Dumnezeu, întreaga doctrină creștină“² și prin urmare *Dogmatica*, adică știința despre dogme, în sens mai estins este *însaș religiunea*. În acest înțeles se numesc primul obiect de învățământ din școalele populare „*Religiune*“. Dar în înțelesul cel strius și propriu al cuvântului se înțeleg sub *dogme*, și prin urmare și sub *adeveruri revelate* sau sub *învățături religioase*, numai adevărurile sau învățăturile de credință; celelalte învățături se numesc învățături morale. În acest înțeles se numea și se numesc încă și astăzi amintitul obiect de învățământ din școalele noastre „*Religiunea și Morala*“; oamenii, cari *cred și fac fapte bune*, oameni religioși-morali, iar *învățăturile bisericii noastre învățături religioase-morale*. Tot în acest înțeles — revenim la pedagogie — coordonează renumitul pedagog german *Kehr* noțiunile „*Religiune*“ și „*Morala*“ în cartea sa „*Die Praxis der Volksschule*“³, — o carte nu tocmai străină „*Catichetice*“.

În urmarea celor zise, judece cetitorii vasta cunoștință a d-lui S. Popescu „*din domeniul teologiei*“.

Asupra *anarhismului*, ce eu l-aș introduce în biserică prin „povețele“ mele, revin mai jos.

Din cele espuse, „*frații mei ardeleni vor vedea care dintr'înșii are dreptate relativ la broșura fundamentală *Religiunea în școala populară**“.

Trec și eu la

II. Istorioare religioase-morale

„*Mărturisesc* — așa începe d-l S. Popescu *davea de seamă* asupra istorioarelor mele —, că nu înțeleg *ființa acestei broșuri*“.

Cred acestei sincere mărturisiri. Este imposibil, ca d-l S. Popescu, care s'a lual pe sine prea în serios cu „*Catichetica*“, să înțeleagă *ființa* unei broșuri, ce nu cade în cadrul *desăvirșilei sale originalități*.

Voiu căuta să clarific în puțină cuvinte *ființa broșurii*, numite în fruntea acestor șire.

Scopul religiunii în școala populară este, ca să crească oameni religioși-morali. Materia principală de învățământ, ce favorisază aceasta creștere, o dă în prima linie biblia. Dar materia biblică nu se poate propune copiilor mici, fiindcă ea atât cu privire la cuprins, cât și cu privire la formă, dela cari nu este permis să ne abatem (precum vom vedea mai jos), nu corespunde nici priceperii copiilor și nici dezvoltării lor religioase-morale.

Deci ce e de făcut?

Școala herbart-zilleriană stabilește pentru copii mici un curs pregător pentru studiul religiunii.

În acest curs al școalelor din Germania materia de concentrațiune, respectiv de *religiune*, acomodată

¹ Ciril d. Ierusalim, *Catichesa* IV, n. 2. V. A. Comoroșan, *Dogmatica* ortd., partea specială, Cernaufi 1889, pag. 2 și 3.

² Tot acolo.

³ X Aufl. Gotha, 1877. La pag. 119 zice: „*... Religion und Moral stehen hier (i. e. in der Geschichte des Volkes Israel) wie nirgends in so inniger Wechselbeziehung*“.

principiului cultural-istoric atins mai sus, o formează 12 povești și 30 de unități metodice din pătaniile lui Robinson. Pe lângă acestea herbart-zilleriani propun încă în mod edificător și în legătură cu sărbătorile momentele mai însemnate din viața lui Isus.

Să aplicăm în școalele noastre „povețele” școalei moderne — ținând samă de îndegetările d-lui Dr. D. P. Barcianu, citate mai sus.

În contra poveștilor nu avem nimica de zis. Ele pot fi propuse în școalele noastre ca primele lecțiuni, ce se fac cu începătorii. Povestirea pătaniilor lui Robinson însă nu are înțeles în aceste școale. Ea este străină de experiența școlărilor noștri — zice d-l Dr. I. Stroia — și nu poate avea o valoare educativă cu timpul și munca recerută la tractarea ei. În locul acestei povestiri — „povățuesc” eu — să se propună în școalele noastre „istorioare simple religioase morale despre diligență, modestie, facerea de bine, și peste tot despre referinți morale, cari mișca fantasia copiilor, deșteaptă sentimente nobile, nutresc și întăresc judecata lor morală. Le istorisim apoi întâmplări și lucrări religioase-morale, al căror obiecte să-i facă cunoscuți cu ființa și însușirile lui D-zeu apoi cu omul și în fine cu raportul dintre D-zeu și om.” Pe lângă acestea le propunem încă în mod ziditor și în legătură cu sărbătorile de peste an momentele mai însemnate din viața lui Isus („Indeg.” p. 10).

Se înțelege, că istorioarele acestea au să corespundă valorii unităților metodice, compuse de herbart-zilleriani din pătaniile lui Robinson.

Istorioarele broșurii mele așadar ar avea să înlocuească în școala noastră populară istorioarele compuse din pătaniile lui Robinson.

După cele espuse, cred, că și d-l S. Popescu înțelege ființa broșurii mele¹ și sincera-i mărturisire numai atunci m'ar fi pus pe gânduri serioase, când d-sa, nu ca aderent, ci numai ca înțelegător al școalei herbart-zilleriane, ar fi căutat să dovedească, că istorioarele mele religioase-morale nu pot înlocui în școalele noastre pe „Robinsonul” herbart-zillerianilor germâni sau ar fi propus în locul acestuia o materie mai corespunzătoare decât istorioarele mele.

Și cu toate, că nu a înțeles ființa istorioarelor mele, d-l S. Popescu nu întrelasă a nu le face nisece observări, pe cari eu nu pot să nu le reduc la neștiința sau reutatea d-sale.

D-l S. Popescu regretă, că eu lăsând „deplină latitudine de alegere și tractare, adevărată voluncie anarhică (?)”, povețuesc metodice pe învățători, ca propunând istorioarele mele „nu trebuie să fiină șirul lor din carte.” -- Dacă istorioarele mele formează un curs pregătitor pentru priceperea istorioarelor biblice, apoi nu știu cine, eu sau d-l S. Popescu sau învățătorul, cunoaște mai bine „cercul de gândire și gradul de dezvoltare religioasă-morală a elevilor”, cărora acomodându-se să propună numai istorioare, ce duc la scop. Eu cred, că învățătorul; prin urmare lui să i-se lase alegerea istorioarelor, cel puțin până-ce nu-i dăm lecțiunile prelucrate.

Regretă încă d-l S. Popescu, că eu povețuesc pe învățători, ca „să scoată din învățăturile fuse după fie-care istorioară numai pe cari le află de bine.” -- După istorioarele mele sunt înșirate câte 1—5 învățături religioase-morale. Se întâmplă însă, că după mai multe istorioare este pusă una și aceeași învățătură.

¹ Espunerile mele erau de prisos — și poate tot așa și mărturisirea d-lui S. Popescu, dacă d-sa citea broșura mea: „Religiunea în școala veche și în școala nouă”.

(D. e. „Să nu furi” e pusă după 4 istorioare). Acum întreb, ce lipsă este, ca aceeași învățătură să se scoată din toate istorioarele, la cari este pusă, dacă din întâmplare se propun mai multe istorioare, ce au aceeași învățătură? Mai departe, pentru ce să fie constrins învățătorul să scoată o învățătură indicată, dacă nu este în stare să facă acest lucru? Aceasta ușor se poate întâmpla unui învățător simplu, când nici „dascălul dascălilor” nu poate scoate — precum vom vedea mai jos — din istorioara „Cain și Avel” învățătura: „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.”

Regretă mai departe dl S. Popescu, că eu zic: „că acele istorioare, cari nu s'au propus începătorilor, se pot propune mai târziu”. — A propune în clasa I de-a rândul toate 56 de istorioare este imposibil, dar nici absolut necesar, ca elevii să se pregătească pentru priceperea istorioarelor biblice. Află însă învățătorul, că cutare s'au cutare istorioară, religioasă-morală, nepropusă în clasa I, e frumoasă, oare ce l-ar împedeca s'o propună mai târziu? Dacă oamenii mari se hotăresc de multe ori în acțiunile lor îndemnați de astfel de istorioare, oare de ce să nu se propună ele chiar și numai spre variațiune școlărilor mai mari? E indiferent, dacă ele se iau din broșura mea sau din cărțile de cetire sau chiar din valoroasa carte a dlui Ioan Popea: „Caractere morale” — deși în contra învățăturilor scoase din istorioare, cum sunt în cărțile noastre de cetire, ar fi multe de zis.

Încă un regret. Dl S. Popescu află în broșura mea „abia 10 bucăți cu descrieri de lucrări bune” restul de 36 sunt bucăți „parte cu descrieri de lucrări absolut rele, parte indiferente și parte improbabile, deci improprie pentru copii. Aceasta să nu ne mire — continuă dl S. Popescu —, căci contradicția, flagrantă contradicție, am găsit-o și în însăși broșura fundamentală”, adevărat în „Indegctări.” — Regret de regretul dlui S. Popescu, dar n'am ce-i face, dacă eu nu găsesc bucățile mele cu descrieri de lucrări, cum i-ar plăcea d-sale. Ce se atinge de „flagrantă contradicție”... oare nu roșesc savantul recensent, când citește aceste cuvinte, după cele ce i-le-am spus mai sus, la „Materialul de învățământ”?

Zice mai departe dl S. Popescu, dar fără regret, că „bucățile alese din cărțile de cetire nu sunt redată în frumuseța lor originală, ci unele cu schimbări în rău”. Acel regret eu, că dl S. Popescu nu cunoaște și alte izvoare, de unde am putut lua istorioarele mele, decât numai cărțile de cetire, peste cari — așa se vede — nu-i trec cunoștințele pedagogice. Îi recomand d-lui S. Popescu să caute istorioarele mele și la Ch. v. Schmid, Caspari ș. a. Dacă istorioarele mele nu „sunt redată în frumuseța lor originală” din cărțile de cetire, apoi acest fapt poate că consună cu scopul, pentru care am întocmit eu istorioarele. D-l S. Popescu nu înțelege acest scop, tocmai cum nu înțeleg eu ființa și scopul istorisirilor sale biblice, de parte de a fi redată în frumuseța lor originală.

În sfârșit își pune d-l S. Popescu întrebarea: „Cum vor putea utiliza „elevii începători ai școalei populare” broșura mea, câtă vreme ei, ca începători nu știu citi . . . ? La așa „o secatură de întrebare”, luată din vânt și însoțită de nisece dovezi sdrobitoare, răspund cu cuvinte din „Îndegetări” (pag. 20): „La începători învățătorul să enarceză finându-se de textul cărții, la elevii mai marișori, un elev citește din carte”.

A mai lungi vorba . . . păcat!

(Continuare în „Supliment”)

III. Istorioare biblice pentru elevii școalelor populare

Aceasta este broșura mea a treia, asupra căreia face d-l S. Popescu „dare de seamă“.

Regret, că nu pot da de un exemplar din prima ediție a acestei broșuri, ce îl are înaintea sa d-l S. Popescu, când își scrie darca de seamă; dar și mai mult regret, că d-sa nu a făcut o dare de seamă asupra ediției ultime, a III-a, prin ceea ce în faptă putea face un *serviciu real și actual* subalternilor sei.

Subscriind cu amândouă mâinile, că tot, ce citează d-l S. Popescu din broșura mea, este exact, voi reflecta la observările d-sale, făcute la locurile, ce le află în ediția a III-a.

Trecând peste nepotrivirea materialului (mă rog: *biblic*) cu principiul susținut în teorie (la istorioarele simple, ce se propun începătorilor, și nu la Cain și Avel etc.), — un principiu nepătruns de d-l S. Popescu, precum am arătat mai sus, — severul meu recensent cu *adânc regret trebuie să recunoască, că broșura de față, ce i-se prezintă ca un copil morl născut, nu e decât — întrebuințând un termen blând — o mare greșală de tipar, atât ca fond cât și ca formă.*

1. Ca fond.

Eu am enunțat, că „*nu toate faptele biblice sunt potrivite pentru istorioarele, de cari noi avem lipsă*“ și cu toate acestea — abstrăgând de la urgisitele istorioare *Cain și Avel și Vinderea lui Iosif* — am între istorioare :

a) „*Alegerea apostolilor*“. „*Ce model de imitat pot vedea elevii în istoria aceasta?*“ — intrabă d-l S. Popescu. Abstrăgând dela împrejurarea, ca nu toate istorioarele biblice (d. e. Facerea lumii, Schimbarea la față, Învierea lui Isus etc.) pot servi ca *modele de imitat* elevilor, răspund d-lui S. Popescu, că cel puțin acel model, care-l ved elevii în „*Așezarea preoției*“ Testamentului vechiu, o istorisire de ale „*Catichetice*“ (pag. 198). „*Să scie elevi de rost numele apostolilor?*“ — altă întrebare. Răspund d-l S. Popescu, dacă e mai consult, ca elevii să scie numele apostolilor sau numele resvrătorilor *Core, Datan și Abiram*, pe cari îi pretinde *Catichetica* (pag. cit.)? *Ce învățatură pot culege elevii din istorioara „Alegerea apostolilor“?* Vezi asta e asta! Învățatură de mare însemnătate pentru toți creștinii, că adevă: *Precum Tatăl a trimis pe Isus, ca să predice... așa Isus trimite pe apostoli, ca să continue predicarea lui*. Că d-l S. Popescu nu este în stare să scoată această învățatură din numita istorioară este o urmare a originalității sale mărginite. Nu mi-se poate lua în nume de reu această espresiune, când d-l S. Popescu din cuvintele lui Isus: „*Pre cum m'a trimis pe mine Tatăl, așa vă trimis pe voi*“, nu poate scoate de cât conclusia, „*că el, elevul, e trimis; și el, elevul însuș, trimite pe alții?*“

De alt fel „*Alegerea apostolilor*“ se află și la alți autori de Ist. Bibl., așa la *C. Coca, H. Gärtner, Dr. A. Werfer, Dr. I. Schuster*.

b) „*Începerea*“. *Ce rost are începerea?* Ia o așa întrebare nu pot să nu răspund: Dacă nu altul, apoi cel puțin rostul de a face instructivă și interesantă darea de seamă a d-lui S. Popescu.

2. Forma.

„*Nici una — zice d-l S. Popescu, — dar absolut nici una din aceste așa numite istorioare nu întrunesc condițiile esențiale de formă, ale unor istorisiri menite pentru elevii clasei II primare*“, — se înțelege condiții stabilite de d-l S. Popescu *cu deseveșita-i*

originalitate. „*Stilul biblic încureat, parte după Vulgata, versiunea anglicană, adeseori confus și greu de înțeles chiar și pentru oameni mari, dar pentru elevi din a II-a clasă primară. Forma aceasta neglesă, prin confuziunile și scurțimea ei neînțeleasă, alterează fondul, face ca elevii să nu se aleagă cu nimic...*“

Nu cred, că s'ar putea face broșurei mele o caracterizare mai *fără fond și fără formă*.

Dar d-l S. Popescu nu-i omul, care să critice numai, d-sa da și „*povețe*“.

Să luăm aminte.

Ca să întrunească „*condițiile esențiale de formă*“, *istorioarele biblice trebuie* — după d-l S. Popescu — „*să tracteze fondul biblic în cel mai ușor stil, înlocuind după priceperea copiilor, și totuș ireproșabil ca formă estetică și ca precisiune în exprimare. C-leveul când cetește trebuie să înțeleagă tot, chiar și fără esplicarea învățătorului. Numai termeni noi, noțiuni noi au trebuință de esplicare*“.

Admirabil!

Retrăducesc și o istorisire biblică: „*Isus ca prunc în Biserică*“, luată din „*Catichetica*“ (pag. 60 s.), ca să ne servească de exemplu, ce întrunesc „*condițiile esențiale de formă*“, stabilite de d-l S. Popescu:

Departa, departa, colo unde resare soarele, este o țară frumoasă, ca țara noastră. În acea țară, care se chiamă Palestina, a trăit Domnul Cristos. Când a fost Domnul Cristos pe pământ, în Palestina nu era de cât numai o singură biserică într'un oraș mare și frumos, în Ierusalim. De aceea oamenii, cari locuiau departe de Ierusalim puteau să meargă și să se roage lui Dumnezeu în biserică numai la serbătorile cele mari. Când a fost de 12 ani Domnul Cristos a rugat pe maică-sa să-l ducă și pe el la biserică. Maică-sa Maria l'a luat cu sine, când a mers pe la Paști la biserică. Ei, fiind oameni sermanți, au mers pe jos mai multe zile, căci Ierusalimul cu biserică erau departe de casa lor. Și totuș Domnul Cristos s'a dus cu drag și cu voie bună.

(Aci intercalează d-l S. Popescu o „*narațiune*“ despre reutatea Jidovilor, cari au prins, chinuit și omorât pe Isus. Isus învie.)

După mai multe zile de călătorie Dl. Cristos a ajuns ostenit la Ierusalim. Dar nu se poate spune cum s'a bucurat când a văzut orașul cel mare și frumos. El a uitat de toată osteneala călătoriei și nu putea să mulțamească din destul măicuții sale, pentru că l'a adus la Ierusalim. Dar apoi când a intrat în s. Biserică, el nu mai putea de bucurie. În s. Biserică Dl. Cristos nu se gândea decât la D-zeu, care locuiesc în acea casă frumoasă, și nu se uita decât drept spre s. Altar, acolo unde preoții slujau și se rugau lui D-zeu. Pentru lumea întreagă n'ar fi vorbit el ceva cu vr'un alt copil și nu s'ar fi întors într'o parte sau în alta.

La serbătorile Pascilor, la care se dusesse în Ierusalim, d-l Cristos cu măicuța sa și cu îngrijitorul său, sfântul Iosif, mergeau în toate zilele la s. Biserică și se rugau lui D-zeu. După ce au trecut serbătorile, Maica Precista cu s. Iosif și cu ceilalți oameni au plecat către casă. Pruncii mergeau nainte tot doi cu doi, apoi urmau oameni cei mari. Maica Precista credea că și d-l Cristos mergea înainte cu ceilalți copii. Ea uitase, că d-l Cristos a ramas în Biserică. Scara l-au căutat în toate părțile, au întrebat pe rudeni și cunoscuți, dacă l'a văzut cineva. Atunci Maica Precista și-a adus aminte că d-l Cristos a ramas în Biserică și s'a speriat crezând că se va fi răcicit. Supărată și infricată s'a întors din drum cu sf. Iosif și a căutat pe d-l Cristos în Ierusalim.

Maica Precista cu s. Iosif au aflat pe d-l Cristos în s. Biserică, acolo unde era școala. D-lui Cristos îi mai place în școală și în s. Biserică de cât acasă. În școală erau mulți învățatori. Învățătorii se numiau cărturari. Fie care învățator avea câte o carte sfântă dinainte. Cartea aceea sfântă se numesce „*Sf. Scriptură*“ sau „*Biblic*“. Și d-l Cristos sta liniștit între învățatori și asculta ce vorbeau ei. Când voia să alle ceva dela ei, el îi întreabă; și când îl întrebau pe el, le responde așa de cuviincios și de priceput, încât toți se mirau de înțelepciunea lui.

Maica Precestă, tare s'a bucurat, când a aflat pe d-l Cristos în s. Biserică și i-a zis: „*fule, te-am căutat cu durere*“. D-l Cristos i-a răspuns: „*De ce m'ai căutat pe așea și n'ai venit d-a dreptul aici în s. Biserică, de oare-ce scii că mie-mi mai place să fiu în casa Tatălui meu celui ceresc și să ascult cuvântul lui?*“ După aceasta d-l Cristos s'a dus iarăși a-casă cu măicuța sa și cu îngrijitorul său, cu sfântul Iosif, fiindu-le lor supus și ascultător. De aceea l-au iubit pe el D-zeu, Maica Precestă, s. Iosif și toți oamenii. Și fiind-că asculta de cei mai mari, cum creștea se făcea tot mai înțelept, și tot mai mult îl iubea D-zeu și oamenii.

Am văzut teoriile d-lui S. Popescu, referitoare la forma istorisirilor biblice, și am văzut și un exemplu, în care teoriile sunt puse în practică.

Așa-i, că sunt răpitoare!?

Să vedem acuma teoriile despre forma istorioarelor biblice ale școlii, de care mă țin eu.

Sunt două direcțiuni cu privire la forma istorioarelor biblice. După părerea unuia — zice Dr. W. Rein et cons.¹ — trebuie să ne ținem strict de textul biblic; după părerea celeilalte direcțiuni trebuie să lăsam libertate învățătorului, ca să istorisească în forma, ce o poate plâsmui talentul lui. Noi socotim, că ambele direcțiuni sunt incorecte. Nu putem urma strict textului biblic, pentru că prea adese ori obvin cuvinte și construcțiuni, ce sunt prea grele pentru priceperea copilului. Incorecțiunile traducerii încă acoper câte odată înțelesul pentru copil. Dară cu atât mai puțin ne putem lua după acei prelucrători, cari enarcează istoria lui Avram ori cea alui Iosif ca și istoria lui „Fritzchen“ cel bun din Abcdar. De acest extrem mai că trebuie să ne ferim cu mult mai mult decât de cel dintâiu. Extremul acesta în tot cazul rezultă din tendința prea laudabilă de a face istorioarele biblice cât mai eficace pentru clasele inferioare. Ținem însă, că aceasta este o prefacere în zamă lungă a istorisirilor biblice (Verwässerung der biblischen Erzählungen), ce nu o putem înșiera altcum, decât ca o rea lipsă de gust (argh Geschmacklosigkeit). Dacă istorisirile biblice nu sunt acomodate pentru clasele inferioare, apoi să nu ne ferim a aștepta cu prelucrarea lor didactică până în anul III de școală, dar să nu facem zamă lungă din ele (man verwässere dieselben nicht) și nici să nu le dejosim la nivelul altor feluri de istorisiri. Căci înainte de toate și în genere trebuie să ținem strins la caracterul limbii biblice. Ea este admirabilă și exercitează mare putere asupra inimii. Copilul trebuie ridicat printr'însa din cercul său zilnic de experiență, ca să capete o idee despre timpuri trecute, despre popoare și țeri străine, o idee despre spiritul oriental și despre simplitatea mareașă, ce o întimpinăm în urice vechi. În această limbă putem deci schimba numai ceea ce pentru vârsta, cu care ne ocupăm, nu este potrivit; unde limba ne oferă greutăți precum d. e. la acumularea numelor străine. Totuș această schimbare să se facă cu precauțiunea recerută și cu zelavie. Înainte de toate forma dialogică să se păstreze, cât numai se poate, într'o limbă iarăș cât se poate asemănătoare energiceii limbii biblice.

Aceste „povețe“ sunt reasumate în „Îndegetări“ în următoarele cuvinte: „În unitățile melodice, respective în istorioare, să se păstreze textul sau cel puțin înțelesul santei Scripturi“.

Dacă cu m'am ținut sau nu de forma, prescrisă de școala herbart-zilleriană, se poate convinge ori care bărbat pricepător în cauză, care își ia osteneala să compareze istorioarele mele — ediția III² — cu texturile biblice, înșirate mai jos. Îmi pare reu, că timpul dar mai vartos spațiu nu-mi permit să fac câte-va comparații.

Judecând acuma istorioarele mele după „povețele“ d-lui S. Popescu e imposibil, ca ele să nu se prezente ca un copil mort născut. . . . Judecând însă pe „Isus ca prunc. . . .“ după „povețele“ școlii herbart-zilleriene . . . voiți un mai clasic „Fritzchen“ decât acest

¹ Op. cit., tom. III, pag. 9 și 10. Se înțelege de sine, că autorii acestui op vorbesc de biblia germană, care pentru ei are aceeași valoare, ce o au bibliile noastre românești pentru noi.

² Ediția I. e compusă înaintea „Îndegetărilor“.

Isus și o mai succesează zamă lungă decât istorisirea lui, întocmită de d-l S. Popescu?

Oare pentru cari „condiții esențiale de formă“ se vor decide „dascălii dascălului“?

Aci — spre liniștirea d-lui S. Popescu, — comunic, că la compunerea istorioarelor mele am folosit Biblia lui Șaguna și Biblia de Buzen (1854), și am consultat: Textul scripturii în originalul evreesc, — Druck von Adolf Holzhausen in Wien, 1882 — în cel grecesc — C. de Tischendorf, Lipsiac, 1884 —, traducerea britanică, Bibl. Comentar über das alte Testam. v. C. F. Keil u. F. Delitzsch, Leipzig 1886; iar la istorioarele din T. N. și „Evangeliiile după Mateiu, Marcu și Luca“ și „Evangelia după Ioan“, comentate de Dr. Iuliu Olariu, Caransebeș. Afară de acestea încă o mulțime de manuale românești și străine de Ist. Bibl. În decursul răspunsului mi se va da ocașiune să arăt aceasta.

3. D-lui S. Popescu nu-i plac exemplele, citate după memorie, ori resumate, sau reușite de mine.

Să examinăm pe cele scoase de d-sa la iveală.

„Pentru-ce te-ai mâniat? Când faci bine ești plăcut . . .“ Eu cred, că reasumatul făcut în forma asta nu strică înțelesul Scripturii.

Citatele: „Mărire lui D-zeu întru cei de sus și pe pământ face între oamenii buneii voiri“ și „Unde este născutul Rege al Iudeilor?“ sunt luate ad litteram din „Evangeliiile după Mateiu . . .“ de Dr. I. Olariu, pag. 442 și 23.

Rele exemple și-a ales d-l S. Popescu contra mea.

La acest loc îi mai spun d-lui S. Popescu, că „biserica oficială, episcopatul“ nostru ortodox-român încă nu are un text român autentic al santei Scripturi și prin urmare abaterea mea dela textul Bibliei, pe care va fi avându-o d-l S. Popescu înaintea sa, nu poate duce nici la anarhie și nici la confusiune babilonică.

4. Îmi mai impută d-l S. Popescu, că eu alăturerez la istorioare maxime după întâmplare, unele fără nici o potriveală. Ca exemplu îmi aduce „Fericifi cei milostivi, că aceia se vor milui“ la „Cain și Avel“ și uimit se întreabă: „Ce nex causal este între milostivire și fraticidiu“? Și acest exemplu e ales în defavorul recensentului, pentru că tocmai scoaterea învățăturii citate este espusă în „Îndegetări“. Blamajul d-lui S. Popescu n'ar fi tocmai mare, dacă d-sa nu făcea o dare de seamă atât de amănunțită asupra „Îndegetărilor“, pe cari — așa se vede — nici nu le-a prea cetit. Iată cum se scoate numita învățătură din istorioara „Cain și Avel“ (v. „Îndegetări“ pag. 31 și 32):

„Ce au făcut Cain și Avel, când au văzut, că Dumnezeu li-a înmulțit turmele și li-a dat rod în holde? Au mulțămîm . . . și au adus jertfe Făcut-au ei bine, când au mulțămîm și jertfit? Pentru ce? S'au arătat recunoscători lui Dumnezeu. Ce trebuie să facem noi, când Dumnezeu ne dă din bunătățile sale (exemple)? Să-i mulțămîm și jertfim. Cum mulțămîm? Cum și ce jertfim noi lui Dumnezeu? Aci învățătorul va spune elevilor, că noi nu jertfim ca Avel și Cain, ci din rodirile noastre aducem la biserică și dăm săracilor. Cine da săracilor împrumut pe Dumnezeu, care îi va plăti însuțit. — „Fericifi cei milostivi, că aceia se va milui“.

Așa-i, că tea-i fript, d-le „dascăl al dascălilor“, cu exemplul adus?

La observările de sub 4. c) ale d-lui S. Popescu răspund: Numai elevii marelui dascăl vor fi în stare să zică despre sine: „Eu sunt învierea și viața. . . .“ cei ai unui învățător, care a studiat cât de puțin religiunea în cursurile pedagogice, nu. Nu se poate presupune, ca un învățător să nu scie, că cuvintele citate

sunt ale lui Isus. Că numitul citat n'ar fi o urmare firească a textului, este o nepricepere a d-lui S. Popescu. Tocmai acest citat îl are și Dr. R. Staudé la „Învierea lui Lazăr“. Citească d-l S. Popescu „Preparațiunile“ acestuia și se va lumina.

5. „Din graba, cu care s'a înjghebat broșura — zice d-l S. Popescu — s'au străcurat o sumedenie de inesacități și doctrine false, ori frase cu înțeles indoelnic, echivoc“.

Să cercetăm exemplele aduse.

„Părinții lui (Avram) se închinau idolilor“. Este adevărat, că în „Facere“, unde se descrie „Chemarea lui Avram“ (în această istorioară pot obveni cuvintele citate) nu se vorbește despre părinții lui Avram, că s'ar fi închinat idolilor. Dar că cuvintele citate nu conțin inesacități se vede din Iosua 24, 2: „Dincolo de riu au locuit părinții vostri la început, Tara tatălui Avram și tatălui Nahor, și au slujit la dumnezeii străini“. Dar de unde se scie d-l S. Popescu lucruri de aceste?!

„Iosif au fost cel mai mic fiu al lui Iacob“ — cuvintele aceste conțin de fapt o inesacitate, căci Iosif nu a fost cel mai mic fiu al lui Iacob. Mă închin genialului meu recensent, că m'a prins cu o mare eroare, dar în ediția II și III a *Istoriilor mele biblice* inesacitatea aceasta nu obvine.

„Isus însamă Mântuitor. El a venit să ne mântuească de păcatul strămoșesc și de vina lui“. Înțelesul? — întreabă d-l S. Popescu — De vina lui Isus? De vina păcatului ori doar de vina strămoșului? Răspund: „De vina păcatului“. Dacă ar fi „de vina lui Isus“ în citat ar sta „de vina sa“. Cum ajunge d-l S. Popescu la „vina strămoșului“, numai d-sa în „originalitatea-i desăvirșită“ poate pricepe.

„Cristos ca împărat duce la capăt mântuirea noastră“. D-l S. Popescu poate defini chemarea preoțască a lui Isus cu cuvinte mai frumoase. Cuvintele mele însă nu conțin doctrine false.....

„Cristos ne-a lăsat esemplu, ca să urmăm urmelor lui“ sunt cuvinte luate *ad litteram* din I. Petru 1, 21.

După toate acestea las pe nepărtinitori să judece, dacă „Istoriile Biblice“ sau „Darea de seamă“ a d-lui S. Popescu este: o mare greșeală de tipar.

IV. V. Istoria sântă a testamentului vechiu și istoria sântă a testamentului nou, pentru școalele medii

Planul acestor cărți și grămădirea de material fără nici un rost, este o dovadă, că eu nu prea sciu ce voesc și că nu sunt stăpân pe materie, iar cărțile ca atari nu tocmai de laudă.

Așă-mi descântă d-l S. Popescu.

Să ne lămurim întâiu cu planul.

Am măsurat scopului religios-moral, ce-l are religiunea în școalele medii, am scos din materia biblică 100 de unități metodice: 44 din Test. V. și 56 din Test. N. Dar de oare ce materia biblică are în școalele medii și un scop istoric, am intercalat între unitățile metodice, numite sus, materia *corespunzătoare acestui scop*, și anume între unitățile metodice ale Test. v. în simple *estrasede*, cari să țină în evidență firul roșu dela *Facere* până la *Isus*, iar în Test. N. indicând *locurile din Scriptură*, ce cetindu-se (și ca momente din viața lui *Isus* — un lucru, cu care de bună samă nu e în curent d-l S. Popescu) întregesc toată viața și activi-

tatea Mântuitorului. Mulțimea și mărimea cărților T. V., apoi împrăștierea în aceste cărți a evenimentelor, ce ar fi să țină firul roșu, atins mai sus, de o parte, — de altă parte ușurința, cu care se pot ceti, esplica și pricepe evangeliștii în Biblia românească, justifică în de ajuns, pentru ce la T. V. am făcut simple estrasede iar la T. N. am indicat între cealaltă materie de cetit locurile necesare din Scriptură.

La pătrunderea planului cărților mele ușor ajungea d-l S. Popescu, dacă eștia din sfera *originalității sale desăvirșite* și resfoia manuale de religiune de asemenea natură, cum sunt cele de I. Mayer, A. Wehner ș. a.

Dacă patrundea d-sa acest plan nu susținea, ce nici cu cartea mea în mână nu poate dovedi, că *Istoria sântă a T. V.* are o lecțiune de 8 și alta de 10 pagini.

Atăta cu privire la plan.

Trecem la materia broșurelor.

Observările de sub 1 și 2 ale d-lui S. Popescu cu privire la materia din aceste două cărți, *reprodusă din „Istoriile Biblice“*; la *esplicațiunile subliniare* din *Istoria s. a. T. V.* și la „*Notița*“ din T. N.; la *stilul* acestor broșuri; la *ținerea orbis de textul biblic*, ceea-ce me duce să spun enormități, oresii „menite să sdruncine toată credința elevilor“; la *învățăturile direct opuse adevărului*, la *schimonosirea numirilor*, la *cilări false*, — toate aceste observări sunt nisece fraze ale unui ventriloc, care în viața sa n'a făcut studii biblice serioase. Nu se poate presupune, că un bărbat, cât de cât inițiat în aceste studii, să scrie atâtea absurdități, câtă scrie d-l S. Popescu.

A răspunde la toate acestea ar fi o curată nebunie.

Voiu reflecta la câteva observări, pe cari le pot controla și laicii în materie biblică.

Ortodoxul recensent neîntrerupt îmi împrăță, că la compunerea broșurilor mele și mai ales la „*Istoria s. a. T. N.*“ am folosit traducerea anglicană, nerecunoscută în biserica noastră. Ca să reduc la adevărata lor valoare susținerile d-lui S. Popescu iată câteva probe din:

Biblia lui Șaguna (Fac. 1, 1—5): Întru început a făcut Dumnezeu ceriul și pământul. Și pământul era nevăzut, și netocmit: și întunerec era deasupra adîncului: și Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apei. Și a zis Dumnezeu: să se facă lumină: și s'a făcut lumină... Și a despărțit Dumnezeu între lumină și întunerec. Și a numit Dumnezeu lumina ziua și întunerecul l-a numit noapte.

Est. s. a T. V. (pag. 1 și 2): Întru început a făcut Dumnezeu ceriul și pământul, și pământul era nevăzut și netocmit, și întunerec era de asupra adîncului și Duhul lui Dumnezeu se purta pe de asupra apei. Și a zis Dumnezeu: să se facă lumină: și s'a făcut lumină. Și Dumnezeu a despărțit între lumină și întunerec, și a numit lumina ziua, și întunerecul l-a numit noapte.

Traducerea anglicană: La început creă Dumnezeu ceriul și pământul. Și fără formă și deșert era pământul; și întunerec era peste fața adîncului; și *Spiritual* lui Dumnezeu se purta pe deasupra apei. Și Dumnezeu zise: Să fie lumină; și fu lumină... Și Dumnezeu despărți lumina de întunerec. Și Dumnezeu numi lumina ziua; și întunerecul l numi noapte.

Alt esemplu, la care vom reveni:

Biblia lui Șaguna (Fac. 25, 27): Și a fost Isav om, carele scia a vîna, și lucrătoriu de pământ: iară Iacov a fost om neviclean, lăcuind acasă.

Est. s. a T. V. (pag. 26): Și a fost Isav om, carele scia vîna și lucrătoriu de pământ, iar Iacov a fost om fără viclesug, locuind acasă.

Traducerea anglicană: Și Esau se făcu bărbat ghibace la vînat și om de pământ, iar Iacov era om simplu.

Încă un esemplu din T. N.:

Biblia lui Șaguna (și traducerea de Dr. Olariu) Luc. 1, 5—12: Fost-au (Fost-a) în zile lui Irod împăratul (regele) Iudeii un preot anume (oarecare cu numele) Zaharia... și mulțimea

lui Elisaveta. *Și erau drepti amândoi* (iar amândoi erau drepti înaintea lui Dumnezeu, umblând *întru* (în) toate poruncile și *dreptățile* (așezămintele) Domnului *nevinovați* (neprihăniți). Și nu aveau fi . . . și amândoi erau *trecurți* (înaintași) în zilele sale. Și au fost, când slujea el înaintea lui Dumnezeu, după *obiceiul* (datina) preoției. i-s'a întâmplat să tămăzeze intrând în *biserica* (templul) Domnului, și toată mulțimea poporului era rugându-se afară *la* (în) vremea tămăcerii. Și îngerul Domnului s'a arătat lui, stând de a dreapta altarului tămăcerii. Și s'a spăimântat Zaharia văzând, și frică a căzut peste dînsul (l-a cuprins pe el).

Ist. s. a T. N. (pag. 1): Fost-au în zilele lui Irod, regele Iudeei, un preot oare care cu numele Zaharie și muera lui Elisaveta. Și amândoi erau drepti înaintea lui Dumnezeu umblând în toate poruncile și așezămintele Domnului fără prihană. Și ei nu aveau copii; . . . și amândoi înaintași în vîrstă. Și pre-când preuția el înaintea lui Dumnezeu . . . și după datina servirei preuției, i se sorți să tămăzeze, intrând în templul Domnului; și pre-când toată mulțimea poporului era afară, rugându-se în timpul tămăcerii; i-s'a arătat îngerul Domnului, stând de a dreapta altarului tămăcerii. Și văzându-l Zaharia, s'a tulburat, și frică a căzut preste dînsul.

Traducerea anglicană: Fost-a în zilele lui Irod, regele Iudeei, un preot, a nume Zaharia, . . . și femea lui Elisabeta. Și erau amândoi drepti înaintea lui Dumnezeu, umblând în toate ordinele și așezămintele Domnului fără prihană. Și ei nu aveau copii; . . . și amândoi înaintași în vîrstă. Și pre-când preuția el înaintea lui Dumnezeu . . . și după datina servirei preuției, i se sorți să tămăzeze, intrând în templul Domnului; și pre-când toată mulțimea poporului era afară, rugându-se în timpul tămăcerii; i-s'a arătat îngerul Domnului, stând de a dreapta altarului tămăcerii. Și văzându-l Zaharia, s'a tulburat, și frică a căzut preste dînsul.

Din confruntările lecțiilor mele cu textele biblice, chiar și numai la exemplele aduse, cetitorii își pot forma o idee clară despre chipul, în care am purces la compunerea broșurilor mele. Și prin urmare zisele d-lui S. Popescu, că cărțile mele și în deosebi „Istoria s. a T. N.” este „*în cea mai mare parte o simplă reproducere din textul biblic, ediția anglicană, cu toate defectele ei*”, sunt nise vorbe goale.

În *Istoria s. a T. V.*, la pag. 30 stă: „Și . . . (Iosif) *piria pe frații sei la tatăl său pentru faptele lor rele*”. Aceste cuvinte „ne prezintă — zice d-l S. Popescu — învățături direct opuse adevărului”, fiindcă sunt luate după traducerea anglicană, pe când Biblia LXX ne spune contrarul: „. . . și ei *piriau pe Iosif cu faptă rea cătră Israel tatăl lor*”. Este prea adevărat, că la Șaguna (I Moise, 37, 2) citatul cu pricina este așa, cum îi place d-lui S. Popescu. Trei motive însă m'au îndemnat să nu-l reproduc în forma aceasta:

a. El conține fapte greu de crezut, căci cum s'ar putea admite, că 10 frați mai mari și mai tari să șicaneze pe un frate mai mic și mai neputincios și pe de asupra să-l mai pîrască părinților?

b. Traducerile românești și neromânești ale Scripturii au unele înțelesul citatului meu, altele cel contrar.

c. În cas de controversă între traduceri trebuie să recurgem la textul original. Acest text, ce-l reproduc pentru prea învățatul meu recensent, sună: **וַיִּבֶן יוֹסֵף אֶת־דִּבְבַתְּחָם רָעָה אֶל־אֲבוּיְהוֹנָתָן** (vaiabe Iosef et-dibbatham raa' el-abuihem) pe românește: „Și ducă Iosif hulele (vorbele) lor rele la părintele lor”. Tot în înțelesul acesta e titlul e. 27 din „Facere” în *Biblia de Buzeu* (pag. 77; vezi și notița subliniară de acolo).

Îm impută mai departe d-l S. Popescu, că *schimonosesc* numirile biblice. Abstrăgînd dela faptul, că schimonosirile acestea nu-s de capul d-lui S. Popescu, nu înțeleg pentru ce d-sa impută altora păcate, — dacă sunt păcate, — de cari singur are parte. D-l S. Popescu me ia cu furca lungă, pentru că eu numesc *Gosen* țara, al cărei nume în Biblia românească e *Ghesem*, cu toate că d-sa zice tot acestei țeri, în isto-

risirile din „Catichetică” (pag. 137). *Gosen*; apoi lui *Pentefri* diu traduceriile noastre îi zice *Putifar* (ibid. pag. 112) etc. etc.

La punctul 3. nu-i plac d-lui S. Popescu *chipul*, cum fac eu reasumările și *aprecierile pedagogice*.

Exemplu. La *Daniil* (prorocul) 3. 29. 30 se zice: „Și eu *putiu poruncă: tot poporul, neamul și limba, care va grăi hulă asupra Dumnezeului lui Sedrah, Misah și Avdenego, vor peri și casele lor se vor jefui Și i-a crescut pe ei și i-a învrednicit pe ei a povățui pe toți Jidovii cei din împărăția lui*”. Pe aceste două versuri — zice d-l S. Popescu — dl autor la IV. pag. 83 le resumă în cuvintele: „Și *poruncind, ca nime să nu vorbească de rău pe D-zeul tinerilor . . . li-a dat daruri multe*”.

Recunosc, că la reasumări nu me pot măsura cu d-l S. Popescu. Iată o clasică reasumare, ce o face d-sa (v. „Catichetică” pag. 112) *capului 37 din „Facere”*, în care cap se descrie „*Vinderea lui Iosif*”:

„De mult, de mult a fost odată un om, pe care l chema Iacob. Lui Iacob îi mai ziceau și Israel. El avea 12 copii. Între acești 12 copii, unul, cu numele Iosif, era cel mai bun, mai ascultător și mai sirguincios. De aceea și Iacob iubia mai mult pe Iosif de cât pe ceilalți.

„Iosif s'a dus odată la câmp. Acolo s'a întâlnit cu nise oameni rei, cari l-au luat cu ei și l-au dus departe, în altă țară, numită Egipt, și l-au vindut rob, adecă servitor pe viața, lui Putifar¹. Iar Putifar era cel mai mare peste curtea Împăratului din Egipt. Împăratul din Egipt se numea și Faraon².”

Așa-i, că reasumarea aceasta e admirabilă? Ce variante minunate de istorisiri despre „Vinderea lui Iosif” am avea, dacă toți învățătorii și caticheții nostri s'ar pune se facă reasumări după calapodul d-lui S. Popescu?!

La pag. 26 din *Ist. s. a T. V.* cetim; „*Iacob a fost om fără viclesug*”. Biblia lui Șaguna are acest loc, cum am văzut, așa: „*Iacob era om neviclean*”; iar traducerea anglicană: „*Iacob era un om simplu*”.

D-l S. Popescu, care în continu me ceartă pentru întrebuintărea traducerii anglicane, zice la textul broșurii mele: „Aci îi prindea bine d-lui autor traducțiunea anglicană. Dar spre nenorocirea d-sale, tocmai aici, cum, cum nu, s'a ținut de traducțiunea bisericii noastre cu „era om neviclean”, pe care n'a înțeles-o și a întocmit-o „fără viclesug”.

Fără a mai caracteriza felul de recensiuone al d-lui S. Popescu îi spun, că cuvintele „fără viclesug” nu sunt cuvinte neînțelese și întocmite de mine din „neviclean”, ci sunt luate *ad litteram* din *Biblia de Buzeu* (v. Tom. I, pag. 52).

Tot la acel loc (pag. 26): „*Isav a fost un om lacom și ușor de minte. Pentru un blid de linte și-a vîndut dreptul de întâia naștere*”. La această „apreciere pedagogică” zice d-l S. Popescu, că aici „nu poate fi vorba de lăcomie, când cineva e în pericol să moară de foame. Primejdia morții de foame o constată Isav zicînd: „*Iată eu me duc să mor, ce-mi este bună naștere cea dintâie*”. Exegesa, ce o face d-l S. Popescu la acest loc, este unică în felul ei. Toată lumea³

¹) Aici se retace *vinderea lui Iosif*, ce este o lucrare urită, rea, înfricoșată. Nu înțeleg pentru ce nu se retace *luare* lui Iosif, *ducerea* în Egipt, *vinderea* ca rob? De bună seamă, pentru că aceste fapte nu sunt lucrări urite, rele și înfricoșate (?).

²) V. Keil, op. cit., pag. 199. — *Stande*, op. cit., pag. 72 s. — C. Coca, *Ist. s. a T. V.* Cernaufi, 1889, pag. 38, etc. Aș dori să-mi spună d-l S. Popescu un unic eseget de părerea d-sale.

condamnă pe Isav pentru fapta lui, prin care nesocotesce darul lui D-zeu (întâia naștere, binecuvântarea promisiunii) pentru îndestulirea poftelor trupesei, scuzându-se, că și așa o să moară odată; numai d-l S. Popescu în „tesăvirșita-i originalitate“ îl scusă cu *primejdia morții*. Îi citez cuvintele apostolului Pavel (Evr. 12. 16): „Să nu fie cineva spurcat (mai corect: *profan*) ca Isav, carele pentru o mâncare și-a vindut nascerea sa cea dintâiu, cu scliți, că după aceea vrînd să moștească binecuvântarea, a fost neprimut“. Un eseget zice: „Esau ist ein treffendes und warnendes Bild aller derer, denen von Gott die Gnade und Kundeswürde angetragen ist, die aber diese unelenden sinnlichen Genusses oder irdischen Besitzes oder Ruhms willen wegwerfen“¹.

Trec peste câte-va observări foarte „hazlii“, sau cel puțin *pline de spirit*, ale unui bărbat, care scie multe, dar nu mult.

În „Ist. s. a T. V“, pag. 15, cetim: „Avram a zidit altar lui D-zeu și a chemat numele lui“. La aceste cuvinte fac nota *subliniară*: „A chemat = a rostit = a predicat“.

Cuvintelor citate le face d-l S. Popescu un lung studiu esegetic. Studiul conchide, că și laicii sciu, că „a chema numele D-lui“ este identic cu „a se ruga cu osârdie, cu insistență, cu tot din adinsul, a implora“ și nici când nu poate însemna „a predica“.

קרא בשם יהוה (kara bešem Iehova') însemnă a chema și a predica numele Domnului (vezi: Dr. I. Fürst, Hebr. Handwörterb., precum și C. F. Keil, op. cit., pag. 143 respect. 79). Că în locul cu pricina „kara“ însemnă „a predica“, rezultă din faptul, că Dumnezeu a scos pe Avram din Haran, o țară total păgână, cu scopul ca Avram să lăscă credința în adevăratul Dumnezeu — un fapt, asupra căruia nu se poate discuta, decât poate cu oameni, ca d-l S. Popescu, cari nu sciu, că și părinții lui Avram erau idololatri. Și-apoi unde să se spună elevilor din școalele medii acest scop, dacă nu tocmai aici? Nu am făcut acest lucru de capul meu și doară pentru ca să fiu *original* cu ceva, ei pentru că așa o fac și alții. Citez D-lui S. Popescu încă doi autori, cari confirmă zisele mele: „Abraham . . . baute dem Herrn einen Altar und predigte von dem Namen des Herrn“;² și „Abram (numai cu un a, d-le Popescu) baut dem Herrn einen Altar und predigt von den Namen des Herrn, sucht also den Gluben an Gott auch im fremden Lande zu verbreiten“.³

După toate acestea eu cred, că și laicii, nu numai oamenii de școală, — între cari d-l S. Popescu cu anevoie se poate numera —, dacă vor fi avut îndelungă răbdare să citească cele scrise aici, vor scii cu ușurință ce preț se poate pune pe „Darea de seamă“ asupra broșurelor: *Istoria sântă a Test. vechiu și a Test. nou*.

VI. Manual de istoria bisericească pentru școalele populare superioare și medii inferioare

1 (?). În prefața acestei broșuri, e de mult nu mai există, am zis: „La compunerea ei (broșurei) am

¹ M. G. Büchner: Hand-Concordanz. XV Aufl. Braunschweig, 1887. Pag. 372.

² Dr. I. Mayer: Die heilige Geschichte in biblischen Gesichten. Leipzig, 1880, pag. 15.

³ H. Gärtner: Handbuch der bibl. Geschichte, I Teil, Weimar 1884, pag. 63.

folosit ca izvoare opuri bine cunoscute în literatura istoriei noastre bisericești (Șaguna, Popea, &us. Popoviciu, Coca ș. a.) și naționale (Xenopol, Tocilescu ș. a.), din cari în multe locuri am făcut simple estrase . . .“

„Dar unui literat — zice savantul meu recensent — nu-i se cuvine să întrebuințeze astfel de izvoare, fără învoirea autorilor izvoarelor, căci alt fel lumea îl timbrează de plagiator“.

Dacă d-l S. Popescu ar scii, că *plagiare, sau furtișag literar, comile acel scriitor, care dă de ale sale proprii producțiunile literare ale altora*, — un lucru, ce tocmai mie nu-mi-se poate imputa —, apoi nu se căznia să afle un epitet, de care me mir, că nu m'a învrednicit până acuma. De altmintrelea nu numai eu, ci și un alt autor de istorie bisericească pentru școalele medii ardem de dorul să vedem o „Istorie bisericească desăvirșită originală, compusă d-l S. Popescu, care — pare-mi-se — ocupă un post de profesor de acest obiect.

Am trimis mai multor protopresbiteri câte un exemplar de onoare din manualul meu, însoțit de o epistolă, în care am zis: „ . . . În școalele populare se învață multe și de toate, numai istoria neamului și a bisericii noastre nu. — Ar fi prea mult să pretind, ca în școalele noastre populare să se propună deocamdată întreg materialul din manual, dar află absolut de lipsă să se propună cel puțin istoria bisericii românești, care este una cu istoria neamului nostru“. Faptul, că până astăzi încă nu avem un manual, în care istoria bisericii noastre, îndeosebi „unirea“, să fie esact scrisă, și faptul, că învățării și catiheții nostri nu sunt în stare să facă studii istorice, ca să poată propune materia de istorie bisericească, pretinsă mai ales de planurile de învățământ din Arad și Sibiu, m'au îndemnat să adresez protopresbiterilor nostri, ca inspectori școlari, șirele de sus.

D-l S. Popescu vedă din epistola mea, că „*intențiunea cu accentuarea istoriei bisericești naționale ar fi vrednică de toată lauda. Dar se ivesce și aici un intrt dar*“, și anume:

„*Dar a*“: Manualul meu nu e lucrat pe baza planului de învățământ al Consistoriului diecesan din Caransebeșul și prin urmare duce la *știrbirea autorității și introducerea anarhiei*;

„*Dar b*“: Manualul meu nu poate fi merit, decât sau pentru *cursul secundar*, în care cas e prea greu, sau pentru *cel primar*, în care cas cuprinde „material netrebnic“ și e prea scump;

„*Dar c*“: Esagerez importanța broșurii mele „cu chestia națională calumniind școalele din diecesa“, în care trăesc, căci „planul de învățământ al diecesei Caransebeșului la pag. 44—46 impune școalei primare mai mult material de istorie națională“, decât am eu în istoria mea.

Să discutăm puțin acești trei „dar“, lăsând la parte vorbele de clacă, de cari sunt însoțiți.

ad „*Dar a*“. Planul de învățământ al diecesei Caransebeșului nici nu amintesc de Istoria bisericească, ci face o aluziune la ea prescriind pentru clasa IV: *Istoria biblică, Testamentul nou, din a cărui propunere cronologică va rezulta o cunoștință chiară a vieții și activității Mântuitorului și prin aceasta a întemeierii, lățirii și întăririi bisericii creștinesci*.¹

Eu nu cred, să fie „om cu mintea la loc“ — excepționez pe d-l S. Popescu — și tot odată consciu

¹ Planul de învățământ sibian începe istoria bisericească cu apostolii și o încheie cu Șaguna; cel arădan asemenea, face însă amintire și de istoria bisericilor ortodoxe neromâne.

de însemnătatea Istoriei bisericești în școlile populare, care să susțină, că neremânerea „în cadrul strict și defectuos al unui program impus de autoritatea în drept”² sau că acomodarea manualului meu la dispozițiile atât de generale ale nimitului plan ar duce la știrbirea autorităților și introducerea anarhiei.

Și-apoi încă ceva. N'ar face bine d-l S. Popescu, apărătorul atât de aprig al „autorității în drept”, să ne spună, de care plan de învățământ s'a ținut la alegerea și gruparea materialului de religie din „Catehetea” d-sale, ce nu consună cu nici unul din planurile de învățământ din întreaga biserică română ortodoxă ? !

Ad „Dar' b)”. La acest „dar” răspund, că pentru *cursul primar* am din 1897 : „Istorie bisericești”, cu prețul de 15 cr., iar pentru *cursul secundar*, din 1898 : „Istoria bisericii creștine” o ediție amplificată a „Manualului” din vorbă. Despre existența acestor cărți nu se poate să nu știe d-l S. Popescu . . . cel puțin de pe învățitoarele broșurilor recensate. Dar le ignorează, ca să poate scrie „de mortuis” dări de seamă interesante și instructive.

Ad „Dar c)”. Ca dovadă, că eu esagerez importanța broșurii mele cu chestia națională față de planul de învățământ, d-l S. Popescu compărează *materia istoriei bisericii românești* din manualul meu cu cea *materie din istoria universală și a patriei*, preserisă pentru clasele V și VI de planul de învățământ carasebeșan, ce conține momente din istoria națională românească. Comparațiunea aceasta, făcută pentru ochii lumii, poate captiva pe naivi, pentru oameni pricepători în cauză ea nu e decât material bun pentru coloanele „Tribunii literare”.

Insinuarea, că prin importanța, ce o dau cărții mele, aș calumnia școlile diecesei, în care vețuesc, ar prinde, dacă mi-s'ar numi școlile, în cari s'ar propune numai jumătate din materia indicată în plan. Aș dori să știu o singură școală populară română ortodoxă, în care se propune : „Șincăi, Petru Maior, Samuil Clain”. Și dacă s'ar afla nu una, ci mai multe atari școli, atunci zisa mea, că „în școlile noastre se propun multe și de toate”, e non plus ultra adevărită.

Abstragând încă dela faptul, că materia de istorie națională, impusă de plan, nici alușiune nu face la evenimente însemnate în istoria bisericii și neamului nostru, — eu cred, că nu e tot una a indica numai materia de învățământ, cum face planul, și a da această materie prelucrată gata în mâna învățătorului.

Observ în fine, că cuvintele „știind de ce rămâne (planul) la generalități” pot avea efect numai la aceia, cari cer dela învățătorii și chaticheții nostri să fie cel puțin profesori la școlile de institutori din România. Cred, că me înțelege d-l S. Popescu, tocmai cum înțeleg și eu denunțarea d-sale, și de aceea . . . ajungă !

2. Zice mai departe d-l S. Popescu, că *reasumările mele sunt scâlciate*. Comentarul făcut la exemplul, adus ca „mostră”, e scos din „chibzuirea proprie” a dlui S. Popescu, — o chibzuire, de care cu nu țin seamă până ce pot consulta esegeții ca *Bisping, Meyer, lexicografi ca Schirlitz etc.*

3. „Obicnuința de-a vorbi în limbajul biblic”, mai corect : neprofanarea limbii scripturii — este o

² Așa caracterisază d-l S. Popescu planul diecesei Caransebeșului.

chestie asupra căreia ne-am lămurit la *forma istorioarelor biblice*.

4. A presupune, că d-l S. Popescu m'ar găsi în parte norocos la „alegerea și aranjarea materialului” din această broșură, ar fi o mare minime.

Nici că se poate alcui, când eu vorbind despre *călugărisim* și despre *părintele călugărisimului Antonie*, care a murit la 356, într'un paragraf, căruia îi premerge altul intitulat „Cum au trăit creștinii cei dintâi?”, fac (?) pe cetitori să creadă, că călugării au trăit pe timpul apostolilor ; sau când vorbind într'un singur paragraf despre contrarii creștinilor : Iudei, Păgani și Mohamedani (spunând în notiță, că Mohamed s'a născut pe la 570) fac (?) pe cetitori să creadă, că persecuțiunile mohamedane „s'ar fi întâmplat în cele dintâi veacuri creștine”.

Observarea făcută la *arhieriei din România* este îndreptățită încât eu trebuia să fiu mai clar, dar nu înțeleg legătura într'o zicere nu tocmă clară cu „alegerea și aranjarea materialului”.

Nu m'ai perd timpul cu „mostră” nenorocoasă la „alegerea și aranjarea materialului” despre „Constantin cel Mare”, ci făcând și eu puțin reclam, îndrept pe cetitori „în lipsa altor opere” a coti **opera** : S. Popescu, Primatul papal, 1882, pag. 51 seqq.

5. „Greșeli contra adevărului istoric, făcute nu cu intențiune, ci din necștiință, ori din nebăgare de seamă” găsește din greu d-l S. Popescu în broșura mea. Iată mostrele :

a) *Stefan (1649 --1664) sprijinit de Mateiu Basarab a scos limba slavonă din biserică*. „Nu metropolitul Stefan — zice d-l S. Popescu — și nu ajutorul de Mateiu Basarab a scos limba slavonă din biserică. Pe timpul acestui metropolit abia s'au făcut nisce sficioase încercări particulare . . .” Și-apoi, ca să mă conving, că d-sa are drept, mă povățuesc ca pe unul, care n'am studiat pe Xenopol, la care me refer ca „izvor”, să citească cu băgare de seamă : Xenopol tom. IV., pag. 66—86. Dar Xenopol, tom. IV., pag. 66, zice „Pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român : Se introduce în slujba obștească și oficială a bisericii limba română în locul acelei slavone întrebuințată până atunci . . .” Observând acuma, că broșura mea nu face studii de limbă și că metropolitul Stefan, despre care scriu numai 5 șire, era contemporan cu Mateiu, las pe cetitori să facă conlusiile . . . Corecțiunea-adaus, ce o face d-l S. Popescu lui Xenopol, este un nonsens.

b) Pag. 64 : „Nobilii se calvinizează cu toții și apoi se magiarizează. Tot așa trec pe partea calvinilor mulți preoți, ba chiar și unii metropoliți”.

La acest pasagi, citat din broșura mea, d-l S. Popescu reflectează :

1. „Nu toți nobilii s'au calvinizat și magiarizat. Ne-au ramas, ca de semență pușini, dar tot ne-au ramas”. — Vor fi ramas nu-i vorbă, dar vozi, lucrul naibii, eu nu sunt atât de încântat de acești pușini nobili, remași ca de semență, încât să-i amintesc într'un manual de istorie bisericească, cum e al meu, cu atât mai vartos nu, căci lipsa totală de descendenți de ai lor dovedesce în de ajuns, că ei nici „de semență” n'au fost.

2. „Nici un metropolit, dar absolut nici unul n'a trecut pe partea Calvinilor” reflectează mai departe

istoricul meu recensent. — Dacă d-l S. Popescu rămănea numai pe lângă cuvintele aci reproduse me mulțameam să-i indic simplu căți-va istorici, contrari vederilor d sale. Dar atunci, când d-sa asemenează pe metropolitul *Simeon Stefan* cu episcopul *Moga* și pe *Teofil* și *Atanasie* cu „oamenii noștri adorați”, nu pot să nu lungesc vorba. Și nu fac acest lucru de dragul d-lui S. Popescu, care ca în toate așa și în istoria bisericii noastre este, după cele ce le scrie, un diletant, ci pentru ca cetitorii dării d-sale de sâmbă, să nu iee de bani buni nisee fraze ale unui om, care scrie ca un năimit.

„A deduce că *Simeon Stefan* a trecut la calvini din pricina, că el a primit condițiile grele în cari a luat cârma bisericii și din pricina că a fost necesitat să tolereze — de ochii lumii oficiale — *Catehismul calvinesc* — este a nu înțelege timpul, în care acei „vileji între mucenici” au condus corabia bisericii și a neamului. Tot cu acel drept s’ar putea acusa, spre pildă, episcopul *Moga* că a trecut la papistași, fiindcă și el a primit arhieria în condiții umilitoare, și el a fost silit să tolereze lucruri, cari jignean interesele bisericii” — așa vorbește ortodoxul profesor de istorie. Halal de elevii, cari îl ascultă!

A trece dela biserica ortodoxă la cea calvină sau papistașă este a te lăpêda de învățăturile bisericii ortodoxe și a primi învățăturile bisericii calvine sau ale celei papistașe. Acest lucru îl șciu și copiii.

Și acuma, ca să se poată judeca cine are drept d-l S. Popescu sau eu, citez condițiunile privitoare la învățăturile bisericii, sub cari au fost întăriți de episcopi susnumiții *Simeon Stefan* și *Vasile Moga*.

Condițiunile primite de *Simeon Stefan* au fost:

„Că va primi catehismul, ce li s’a dat lor (*Alecă catehismul calvinesc, care conține învățăturile bisericii calvine*), și va face să se primească de ceilalți; și-l va propune jununii și va face să se propună și de ceilalți” (condiția n. 2).

„Că va servi misterul botezului după instituțiunea Domnului nostru *Isus Cristos (Alecă ca calvini)* . . . și va face să se servească de toți ceilalți” (3).

„Că va servi sântul misteriu al cinei Domnului (care de comun se numește *Cuminocătura*) asemenea după instituțiunea lui *Isus Cristos (ca calvini)* . . .” (4).

„Că crucile și celelalte icoane din biserici nu le va cinști cu ver un cult religios, ci le va socoti numai de ornamente ale bisericilor și întru memoria Domnului . . .” (6).

„Că va săvârși ceremoniile la îngropăciunile morților după usața primită a Creștinilor (calvinilor) . . . iar celelalte superstițiuni băbesci nu le va aproba, nici nu le va învăța . . .” (7).

„. . . Dacă s’ar întempla ver un lucru greu în trebile religiunii atunci va fi dator a consulta despre aceasta . . . și pe episcopul calvinesc și va primi censura și consimțământul lui . . .” (11).

„Nu va încerca să tulbure și supere pe cei ce trec la legea calvină . . .” (10).

Acestea sunt condițiuni, sub cari a fost întărit *Simeon Stefan* de episcop al Românilor ortodoxi, plus că a recunoscut supremația *superintendentului calvin*.

Iată și condițiunile, privitoare la învățătura bisericii, primite de *V. Moga*.

„În treburi de dogma bisericii resăritene atângătoare, va fi datoriu a arăta împărăției prin guvernul țerii, și nu altmintrelea decât cu scirea împărăției și nu aieea, fără numai la metropolitul din *Carloviț* va înainta recursul” (5).

„Îl este oprit a se împotrivi unirii și propagației religiiei unite și să nu cuteze . . . acvea, sau pe ascuns a desmênta pe uniți la căderea dela unire, ba nici pe alții din celelalte religii recepte” (din cauza, că religia ortodoxă este numai tolerată) (7).

Acuma las pe cetitori să conchidă singuri, dacă *Simeon Stefan* s’a calvinizat ori nu, și dacă *V. Moga* se poate asemêna în privința credinții sale cu *Simeon* al d-lui *Simeon Popescu*.

„*Teofil* și *Atanasie*, din punctul lor de vedere, de atunci, — zice mai departe d-l S. Popescu — nu sunt locmai așa de vrednici de osindă, precum ne-am obicinuit a-i considera. Să ne punem în poziția lor, în vârtejul nenorocirilor, a intrigilor și a ademenirilor cari îi impresurau și cari umiliau și sbuciumau pe biștul cler, și apoi să pronunțăm osinda. Ei au fost înșelați de inalte și mari promisiuni. Dar oamenii noștri adorați n’au fost și ei înșelați de aceleași inalte cercuri politice și de stat? Le-am făcut noi vre-o crimă pentru necredința altora?”

Îți stă mîntea în loc, când ai de lucru cu convingeri religioase atât de laxe ca cele ale dascălului dascălilor, depuse în șirele citate. A nu osindi pe un *Atanasie*, care nu ca simplu membru al bisericii ortodoxe ci ca metropolit ortodox în an. 1698 „nu numai a jurat lui *Stefan Veszprémy*, *superintendentului calvinesc*, înaintea unor oameni, că i va fi supus, ci și aceea a adaugat, că de ar trebui numai cu toiagul să iasă din țară, încă nu-și va călca jurământul”; — a nu osindi pe un *Atanasie*, care în acelaș an, chirotonindu-se de episcop la *București*, depune jurământul, cerut episcopilor ortodoxi, și subscie instrucțiunile patriarhului *Dositeiu* din *Ierusalim*; — a nu osindi pe *Atanasie*, care în 1701 depunând în *Viena* jurământul de supunere papistașilor se lăpêdă de ori ce legătură cu schismaticii, cu ereticii și cu *Voda țerei Munteniei*¹ și nici pe *bucureșean* mai mult al seu *Arhiepiscop* și *Metropolit* nu-l va mai cunoasce — și toate acestea pentru „un blid de linte” pus în perspectivă — a nu osindi, ca protopresbiter ortodox, pe acest *Satanasie*, cum îl numesce sinodul patriarhal, care a escomunicat pe *Atanasie* din biserica ortodoxă, este mai mult ca o eresie.

Laxitatea în chestii de credință a d-lui S. Popescu este vrednică de toată condamnare. Și nu mă mir, că pentru așa laxitatea d-l S. Popescu și-a tras și își trage consecvențele cu Sibiul și cu sântul Sinod al României, ei mă mir, că un închipuit ortodox ca d-sa, pentru care costiunile de credință sunt marfă de tîrg, mai are cutezanța, ca să nu zic obrazul, de a-mi da mie lecții în ale ortodoxiei? Atât din punct de vedere bisericesc.

Din punct de vedere național, poate fi un blăstăm mai mare pe capul Românilor decât apostasia lui *Atanasie*, pe care unital *Simeon Bărnuțiu* o asamăna „cu furiele iadului”, ce a virit — vorbele unui protopop unit — „ură între frați și muștrarea cutegului” . . .²

Să-și mai însemneze d-l S. Popescu, că Români ortodoxi nu adoresc oameni de felul lui *Atanasie* nici chiar atunci, când prețul vinzării ar fi numărat în bani gata.

„Domnul autor — continuă istoricul meu recensent — relevează un lucru, mie până acuma necunoscut, anume că Împăratul, însuș Împăratul a propus Românilor unirea cu Roma. D-sa zice, pag. 67: „Văzînd împăratul că nu poate îndupleca pe Români să se lăpêde de legea lor strămoșască, le propune numai unirea lor cu biserica apuseană sub condițiuni mai ușoare. El promite drepturi și privilegii, cum au

¹ Constantin Brancovan, care îi dăruise o moșie, ca să nu ducă lipsă.

² Vezi mai departe: *Popea*, *Vechia Metropolie*, pag. 114—140: „Unirea și consecințele ei”; *N. Manegăuțiu*, *Reunirea Românilor din Ungaria și Transilvania, Sibiul*, 1893 . . . etc.

preoșii apusei, acelor preoși români, cari vor mărturisi că rămân și mai departe pe lângă legea lor străbună, dar vor recunoaște pe Papa dela Roma de patriarh al lor“. Țin pe dl Dr. Barbu destul de serios, ca să-și fi dat bine seamă de importanța și estrema gravitate a cuvintelor ce a avansat și pe care noi le-am reprodus. De aceea e de parte de noi intenția de a-i contesta adevărul celor spuse. D-sa va fi avut temeiul să afirme aceea ce a afirmat. Mi-ar plăcea însă să cunosc și eu **dovada atât de gravă**, pe care s'a bazat dl Dr. Barbu. În urma celor descoperite de dl Dr. Barbu unirea cu Roma nu e numai o chestie religioasă, ci mai vârtos o înaltă chestie una a politicii habsburgice de stat. Din acest punct vom trebui să judecăm unirea, dacă nu cumva se va aduce vreo probă că afirmare dlui Dr. Barbu e neîntemeiată“.

Te cuprinde nu numai compatimirea, ci și o greață, când trebuie să discuți cu ventrilocii istoriei ca d-l S. Popescu.

Unirea nu a fost tocmai „o chestiune religioasă“, după cum se pare că vrea s'o înțeleagă d-l S. Popescu. Chiar și uniții mărturisesc aceasta.

G. Șincai zice, că „unirea n'a stat, nici nu stă într' alta, decât să nu crețim pe cei ce se (în de biserică Romei pentru obiceiurile lor, iar noi Români să ne fim obiceiurile bisericii resăritului, căci cele patru puncturi, care sunt între uniți și nenunți (cu țerare să fie de mine) ne cum să le scie Români cei proști și neînvețați, dar dintre cărturarii români încă mulți nu le înțeleg, ci numai pleve vorbesc“.

Că unirea a fost „mai vârtos o înaltă chestiune a politicii habsburgice de stat“ rezultă din următoarele citate :

„Numai de cât — zice Papiu Ilarian, Ist. Rom. Tom. I pag. 55. — cu venirea Transilvaniei sub casa austriacă împăratul Leopold cu catolicii . . . starui, ca Români, cei de biserică resăriteană, să se unească cu biserică Romei“.

„Reînvierea catolicismului — G. Barișin, Părți alese din ist. Trans. vol. I. pag 152 — adevărat a religiei, la care ținea casa de Habsburg și toți ai săi cu tot sufletul și din tot cugetul, aici în Transilvania înseamnă înmulțirea și consolidarea partidei catolice . . . precum era cea mai ferbinte dorință nu numai a Iesuiților, dar și a împăratului Leopold I, deși aceasta nu o spunea pe față, așa precum au făcut Iesuiții“.

„Împăratul a însărcinat — Hurmuzachi, Fragmente d. ist. rom. trad. de I. Slaviciu, tom. II pag. 35 — printr'un autograf secret pe generalul Rabutin într'un ton pe cât de confidențial pe atât de categoric . . . ca preoșii români să nu treacă la alta religie decât la cea catolică“. Iar la pag. 40: „Rabutin avea . . . să numească pe persoanele, cari fie mijlocit fie pe față lucrează contra intențiilor or împăratului, pentru ca să li-se dicteze din partea curții cuvenită pedeapsă“.

Samuil Clain (la Șincai) zice: „Pe vremea aceea era în Ardeal tesaurar crăesc comitele Stefan Apor, catolic foarte bun. Cu acesta împăratul osebita corespundere avea, îndemnându-l ca să lucreze să crească biserică catolică“. (V. mdpt.: Independența metropoliei de A-Iulia . . . de Nic. Densușan).

„Dovada atât de gravă“, pe care voesc s'o cunoască d-l S. Popescu, se cuprinde în rezoluția împăratului Leopold I din 14 Aprilie 1698 (vezi: Șincai la acest an):

„Care preot românesc prin mărturisirea credinții, ținându-și legea grecească, se va uni cu catolicii și va recunoaște pe patriarhul Romei a fi cel dintâiu, acela va avea privilegiile preoșilor catolicesei“ . . . (vezi tot acolo și „diplomatul“ trimis Românilor de Colonici).

Ajungă!

6. Observarea, făcută la Arienii de pe pag. 23, este atât de superfluă pentru oameni, pe cari nu-i

incurcă treptele formale, în cât mi-e greu s'o mai discut. Admir însă la acest loc fantasia viea a dlui S. Popescu, care în momentul, când face observarea, are înaintea sa învățători, cari lăsa pe elevi să „rămână uniți în fața acestor Arienii ieșiți ca din pământ“ de o parte; de alta parte are înaintea sa nisece elevi, cari sunt în stare se confunde pe Arienii lui Aric cu „Arienii (poate: Arii?) ca rassă“.

7. Biografiile din broșura mea încă nu sunt pe placul „dascălului dascălilor“. Ele sunt „fără nici o noimă, sarbede, superficiale, fără viață și fără căldură, fără leac de atracțiune și indemn spre imitare . . . pocite“.

Cred, că ori ce om serios me dispensează de munca, ce mi-ar trebui, ca să restorn atâtea „dovezi“, mai ales, că d-l S. Popescu — protopresbiter ortodox — e de credința, că Sinaxarelor sfinților, din cari am scos unele biografii, li-a trecut vreme.

8. D-l S. Popescu îmi imputa în fine, că broșura mea „escdin cadrul istoriei, ocupându-se și cu Liturgica și planul bisericilor“. (După chibzuirea d-sale planul bisericilor nu se țino de liturgică).

Este chestie de pricepere, dacă espunerea devoltării serviciilor divine dela simple rugăciuni, cântări etc. până la măestoasele liturgii, și dacă espunerea fazelor cum am ajuns dela catacombe la pompoasele biserici de astăzi, aparțin istoriei sau nu. Eu susțin, că da; și dacă susținerea mea este eronată am mângăerca, că istoricii renumiți greșesc împreună cu mine.

Obiecțiunile, ce mi-le face d-l S. Popescu la zilele, în cari se săvârșesc Liturgia s. Grigorie, se bazază pe o nesciință condamabilă a d-sale. Canonul 52 al sinodului VI ecumenic zice: „În toate zilele ajunării sântei paresimi, afară de Sămbăta și Duminica și de sânta zi a Bunei vestiri să se facă sânta liturgie a celor mai nainte sântile“. (Vezi și can. 49 și 51 Laod.). Ce să zicem? D-l S. Popescu, care nu înțelege cuvintele „de regulă“ din Șaguna și ale cărui cunoștințe teologice nu trec peste cărțile de tipic, e slăbuț în Liturgică.

Cu staverirea împărțirii, zugrăvirii și aranjării bisericilor se ocupă toate liturgicele noastre, pe cari le-am avut și eu în vedere la „Locurile sante“. A nu admite un plan hotărit la zidirea și ajustarea bisericilor este anarhie și anarhia aceasta ne-a dus acolo, de astăzi bisericile noastre din unul și acelaș sat — nu mai vorbesc de sate vecine — sunt așa de deosebite unele de altele, încât nici nu-ți vine să crezi, că sunt de o lege.

Dacă „Liturgica“ și „planul bisericilor“ n'au loc într'o istorie bisericască, apoi ce loc au „Serbarea pascilor“ și „Cortul mărturiei“ la tipurile caracteristice ale d-lui S. Popescu (v. „Caticetica“ p. 173 și 195)?

Și încă ceva. Dacă e, ca elevii să constate „deosebirea între realitate și carte“, apoi d-l S. Popescu me întrece în năzdrăvăni. Despre asta se pot convinge celitorii, dacă vor asemena un tablou, ce represintă pe „Isus ca prunc la templu“, cu istorisirea „Isus ca prunc în biserică“ a d-lui S. Popescu; sau și mai bine: să piceteze cineva acest moment din viața lui Isus după istorisirea d-lui S. Popescu și-apoi să asemeneză tabloul cu textul scripturii.

Și să mai zică cineva, că nu e pagubă de timpul perdut și de hărtia stricată, cu care s'a făcut atâta risipă la alcătuirea dării de seamă a d-lui S. Popescu!

VII. Catechismul religiunii ortodoxe-resăritene pentru școalele medii

Accastă carte este „un mosaic, în care se ia la întrecere stilul încălțit și confus . . . cu lipsa de cunoștințe și de metod” — așa caracterizază d-l S. Popescu Catechismul meu, se înțelege ediția din 1893 și nu pe cea din 1897.

1. Pentru stil, d-l S. Popescu nu găsește *termini destul de tari a me dojeni*.

Ar trebui să am cel puțin 20% din închipuirea d-lui S. Popescu, ca să nu recunosc, că Catechismul meu s'ar putea scrie într'un stil mai bun. De altă parte însă nici eu nu găsesc termeni destul de tari spre a dojeni nu pe d-l S. Popescu, ci chipul nerușinat, cu care d-sa aduce exemple ca dovezi în contra stilului meu.

La pag. 12 a Catechismului cetim :

Prin ce a arătat D-zeu deosebita sa bunătate omului celui dintâiu ?

„Prin aceea, că la așezat în raiu, unde se aflau toate bunătățile pământului și pomul vieții, din care mâncând putca să trăească în veci; apoi, că revărsa darul său peste el”.

D-l S. Popescu reproducând acest citat omite *virgula* după cuvintele „*aceea*” și „*apoi*”; iar *virgula cu punct* după „*veci*” o înlocuiește cu o virgulă simplă. — de bună seamă din motivul, ca să producă nițică *confusiune de stil* și așa să-și justifice palavrele : „Cine revărsa ? peste cine revărsa ? Pomul vieții peste om ? omul peste om ? raiul peste om ori pom ? cine ? cum ?”

Dar de oare ce răspunsul citat sună în ediția II a Catechismului așa :

„Prin aceea, că l-a pus în raiu, unde se aflau toate bunătățile pământului; apoi că revărsa darul său peste el”

ini permit întrebarea : Nu cumva s'a folosit d-l S. Popescu de ediția II, ca să afe exemple, cu cari să combată stilul ediției I ? Întrebarea aceasta pare a fi motivată, căci d-l S. Popescu aduce și combăte toate locurile din ediția I, îndreptate sau modificate de mine la ediția II. Exemplele d-sale dela pag. 37 „. . . ne rugăm la D-zeu, pag. 8 : „Prin ce se deosebesc persoanele d-zeesci *intr'olaltă* ?”, pag. 6 „. . . într'una sântă, *universală*”, pag. 15 : „A mântuî înseamnă a scăpa de păcatul strămoșesc și de *vina lui*” ș. a. sunt îndreptate sau lămurite în ediția II.

Obiecțiunile d-lui S. Popescu, referitoare la „vina păcatului” și „la biserică . . .” sunt atât de naive pentru oameni cât de cât inițiați în dogmatică, și cari nu citesc în rate Catechismul meu, încât eu nu mai perd timpul cu ele.

2. Legea dascălească, care pretinde, ca *întrebările* (din ori ce obiect de învățământ) să fie *precise și clare, iar răspunsurile complete și deplin înțelese*, nu se poate invoca în contra alcătuirii întrebărilor și răspunsurilor din Catechismul meu. Ori ce om cu mîntea sănătoasă se va convinge de adevărul ziselor me'e, dacă va ceti în Catechismul meu exemplele aduse de dl. S. Popescu.

A pretinde însă, a) că ori ce întrebare să fie astfel alcătuită, încât să nu-i-se poată da decât un singur răspuns și că ori ce răspuns astfel format încât să răspundă la o întrebare, apoi b) că fie care răspuns să fie astfel compus în cât „*se cuprindă în sine și întrebarea*” — însumă a pretinde imposibilități și a nu fi familiarizat cu literatura catechismelor.

Iată exemple contrare vederilor d-lui S. Popescu, din Catechismul lui *Dr I. Schuster* :

Fr. Was heist : Gott ist unendlich langmüthig und barmherzig ?
A. Es heist : Gott schenkt dem bösen Menschen Zeit und Gelegenheit, sich zu bekehren, und verzeiht ihm, wenn er sich bekehrt.
SAU :

Fr. Was thut Gott, nachdem er die Welt erschaffen, noch ferner an ihr ?

A. Er erhält und regiert sie auch mit Weisheit und väterliche Liebe.

Fr. Wie nennt man diese göttliche Erhaltung und Regierung ?
A. Man nennt sie die göttliche *Vorsehung*.

Dr. P. Hake, zice în Catechismul¹ său, compus contrar vederilor „dascălului dascălilor” : „Der Schüler nehme immer den Inhalt der Frage in die Antwort mit auf, was *der Katechismus nicht immer kann*”.

3. A scîi, că *dogmele* sunt hotărîri despre credință, că *canoanele* sunt hotărîri despre buna rînduială a bisericii, că *prefacerea pînei și a vinului* . . . se întîmpla la liturgie, a scîi *părțile liturgice*, — după d-l S. Popescu — sunt „*chestiuni, de care elevii în viața lor n'au nici o trebuință, ori cari trec peste priceperea lor și servesc numai spre a face urgisil și așa destul de puțin inbitul Catechism*”.

Așa-i, că are haz ?!

4. Tot după „dascălul dascălilor” „*definițiunile sunt escluse din școalele școlare*”.

Asta treacă, ducă-se, dar definițiunile mele nu sunt bune. Așa

a. *Definițiunile virtuților teologice*, cari după marile ortodox (?) S. Popescu nu sunt *daruri d-zesci, ci „merile personale ale oamenilor*”. — Chibzurile, cu cari d-l S. Popescu vre-a să-și câștige aderenți din lumea laică pentru vederile sale dogmatice, nu merită considerare. Eu nu reflectez la asemenea rătăcirii eretice, ci îndrept pe cetitori la ori ce manual de morală ortodoxă și îndeosebi la scrierea : *Samuil Andrieviciu* (Metropolitul Bucovinei Silvestru A. Morariu), *Învățătura ortodoxă din religiunea creștinească, cartea III : Învățătura morală. Viena 1864*, de care carte (pag. 71, 78 și 84) m'am ținut la definițiunile virtuților teologice din Catechismul meu.

b) *Definițiunea rugăciunii*. Definițiunea acesteia se poate stilisa în multe feluri. În stilisarea definițiunii, făcute de mine pentru copii, m'am ținut de definițiunile sântilor părinți, cari zic, că „*Rugăciunea este vorbirea cu D-zeu*”, „*Rugăciunea ta este cuvîntul, ce îndrepti cătră D-zeu*”, „*Când te rogi vorbești cu D-zeu*”.²

La celelalte aberațiuni ale d-lui S. Popescu nu răspund. Observ însă la acest loc, că rugăciunea „*Născătoare de D-zeu*” în formă, cum o scie d-l S. Popescu, nu se afla în *nici una din cărțile liturgice ale bisericii noastre*. Se află însă în toate cărțile de rugăciuni apusene și în Catechismul, prelucrat și întregit de „dascălul dascălilor”

5. „E suprinzător chiar că d-l Dr. Barbu (paremi-se Dr. în teologie), confundă formula sacramentală dela sf. taine cu rugăciunea . . . — zice mai de parte savantul teolog și, după ce reproduce locul cu pricina, continuă : „Pentru cei-ce au cetit, nu un manual de dogmatică, ci un Catechism mai de seamă, e destul că am semnalat crasa ignoranță”.

Dar o ignoranță mai crasă, împreună cu o obraznicie mai mare, decât cea cuprinsă în cuvintele d-lui S. Popescu, citate aci, nici nu se poate cugeta. Toți

¹ Kath. Katechism. . . Freiburg in Breisgau, 1885, pag. 1.

² Vezi Dr. A. Mironescu (astăz episcop în R.-Vâlci), Man. d. Teol. Morală. Buc. 1895 pag. 407.

dogmaticii, ba și sânta Scriptură, zic formulei sacramentale rugăciune. La Samuil Andrieviciu, op. cit. pag. 142 cetim „Forma sacramentului preoției este rugăciunea, pe care o rostesc. Arhiereul în auzul tuturor...”, iar la pag. 147: „Prin administrarea, adică: prin rugăciunea și binecuvântarea preotului se revărsă asupra celor ce se căsătoresc: grația d-zecască”. Tot așa cetim în *Dogmatica lui Macarie* (tradusă de Dr. Gerasim Timiș, episcopul Argeșului), tom, 2 pag. 606: „Partea văzută (adecă forma și materia) a misterului (maslului) este arătată prin cuvintele apostolului: **Să se roage pentru ei**, ugendu-l cu unt de lemn în numele Domnului. Aici se rapoartă anume: 1. *Ungerea* . . . 2. *Rugăciunea credinții pronunțată de preoți chiar la ungerea bolnavului*”. — Deci ce să zicem? D-l S. Popescu e slab în dogmatică. Nici nu se poate altcum, când cunoștințele-i dogmatice abia se reduc la catechisme.

Dar acestea sunt nimicuri pe lângă mirozeniile din punctul următor.

6. Catechismul meu nu e „numai o carte proastă”, ci și o „cărțică primejdioasă”, prin care introduc „inovațiuni, învățături contrarii învățăturilor bisericii noastre ortodoxe, eresii”.

Să vedem!

a) „. . . Temelia Religiei noastre este credința în nemurirea sufletului . . . sufletul este nemuritor. Dacă sufletul e nemuritor, el nu poate muri și nici nu-l poate omori sau ucide nimenea. D-l Dr. Barbu însă prin un singur răspuns în Catechismul d-sale, pag. 38 restoarnă întreg edificiul creștinismului, luându-i baza existenței, când zice:

„Prin porunca a șeasa opresce D-zeu a i tēma ori a ucide sufletul sau trupul nostru sau al aproapelui.

„Când ucidem sau vătămăm pe aproapele în privința sufletului?”

„Întrebăm conșteruați, dar în toată liniștea și neprecuparea: se poate o eresie mai protivnică creștinismului? Și dacă nu: *videant consules*” — Așa forțotese mult procopsitul dascăl și bogoslov!

Este adevărat, că biserica noastră învață nemurirea sufletului. Dar această nemurire, neîncetare de a exista, privește ființa sufletului, care fiind simplă și nematerială nu poate muri, nu se poate descompune ca corpul bună oară. Dar că sufletul poate muri și poate fi omorit în înțeles moral, este o învățatură cunoscută în biserica creștină. Păcatul de moarte și osîndă la moarte vecinică, sau cel puțin partea morală din Catechism, în care parte vorbesc despre uciderea sufletului, puteau aduce pe savantul meu recensent la ideea despre moartea morală a sufletului. Dar cum, când d-sa are mai puține cunoștințe teologice, de cât oamenii laici în ale teologiei. Acești laici zic: „D-l X e mort pentru societatea noastră”. În ce privință este X mort, când trăește? În privința sufletului, e mort sufletesce, e mort moralmente, e încărcat de păcate.

Tot în înțelesul acesta zice Dumnezeu ingerului bisericii din Sardes: „Sciu faptele tale, că ai nume, că trăești și ești mort”. A fi mort, când trăește — și să luăm bine samă, aci e vorba de un inger — nu poate avea alt înțeles, decât că e mort moralmente, negru de păcate, — ceea-ce se esplica prin cuvintele: „priveghează . . . și te pocăește . . .” (Apoc 3, 1—3).

Dovezi despre moartea morală a sufletului avem și în cuvintele Mântuitorului. Așa la Mat. 16, 25; la Luca 11, 24 etc.

Ap. Pavel zice despre văduva, „care petrece în desfrinare”, că „trăind a murit” (I. Tim. 5, 6), apoi

(Efes 2, 1 și 5): „Și pre voi, carii erați morți cu păcatele . . . , și pre noi, cei ce eram morți cu păcatele ne-a înviat (D-zeu) intru Isus Cristos”.

„Salucerea este în faptă o ucidere sufletească” — zice S. Andrieviciu, op. cit., cartea III, pag. 176. (V. și A. Mironescu op. cit. pag. 686 ss, apoi porunca VI în renumitul „Catechism” al Metropolitului de Cernigov Filaret).

Iată întrebarea mea eretică (?) și la Dr. I. Schuster (rom. apusan):

„Fr. Was verbitet das fünfte Gebot Gottes?

„A Es verbitet, sich selbst und den Nächsten an der Seele oder am Leibe zu töten”.

C. Voelker (evang.) zice: „Wer den geistigen Tod des Nächsten veranlasst, begeht einen geistlichen Mord (Seelenmord). Dies geschieht durch directe Verführung (Herodias), durch böses Beispiel (Eli's Söhne), durch böse Worte (Pharisäer und Schriftgelehrten)”. După toate acestea ce să zicem de d-l S. Popescu? — Nimic.

b) În prima ediție a Catechismului meu am la articolul IX al simbolului credinții în loc de „sobornică” sau „sobornicească” cuvântul „universală”. Pentru ce am făcut acest lucru? În textul original cuvântul din pricina este „catolică”. Slavii au tradus acest cuvânt cu „sobornică” și noi l-am luat dela slavii neschimbat. Cuvântul „catolică” înseamnă „universală” sau „de a toată lumea”. Am înlocuit pe „sobornică” cu „universală”, în tocmai cum înlocuim „slavă” cu „mărire” etc. atât pentrucă „universală” sună mai romănesce și tot odată corespunde mai bine cuvântului „catolic”, un cuvânt „strein și urit” Românilor, cât și pentru că l-am auzit și-l aud încă și acuma rostindu-se așa chiar în biserica catedrală din Caransebeș. (Un înalt dignitar din metropolia noastră înlocuesce cuvântul „sobornică” — cu tot dreptul — cu „sinodală”). Vezând însă, că acest cuvânt displace multora l-am înlocuit în ediția II iarăș cu „sobornic”, punând însă „universală” în paranteză lângă „sobornicească” la „Însușirile bisericii”.

c) Altă eresie. Eresia aceasta stă în faptul, că eu scriu *Isus* cu un „i” și nu „Iisus” cu doi „ii”. D-l S. Popescu se miră, că referenții consistoriilor din Arad și Caransebeș au trecut cu vederea această eresie, și cu me mir, că d-l S. Popescu, susținând lucruri de acestea, încă nu e internat

d) și e) Încă o eresie, nu numai religioasă-biserică, ci și didactică-pedagogică. Sub aliniile d. și e. d-l S. Popescu face un studiu interesant asupra cererilor V—VII din „Tatăl nostru”, — interesant și mai nimic.

Rugăciunea „Tatăl nostru” e compusă de însuș Mântuitorul nostru Isus Cristos. Ea se păstrează întreagă la Mateiu 6, 9—12, și cu mici omiteri la Luca 11, 2—4.

Traduse verbal din Mateiu, acle trei cereri sună:

„Și ne iartă noaue datoriile noastre, precum și noi iertăm datornicilor nostri, și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne feresce de reu (sau: de cel reu)”¹⁾.

Românii rostesc aceste cereri felurit. Așa:

„Și ne iartă noaue păcatele (greșelele) noastre, precum și noi ertăm păcătoșilor (greșiților) nostri; și nu ne

¹ Vezi și Dr. P. Hake, op. cit. pag. 63 și 64.

² Preparationen für den Kathed. Unterricht, Berlin 1884, pag. 43.

³ Vezi încă Dr. R. Staude, op. cit. Theil, pag. 77.

⁴ În loc de *datornici* am putea zice *datorasi*, în loc de *ispită* (pusă aci de dragul d-lui S. Popescu) *cercare*.

duce pre noi în *cercare* (*ispită*), ci ne *mântuesce* (*scapă*, *isbăvesce*, *eliberează*¹) de cel *reu* (*viclean*)².

Cum se explică atâtea variante? Foarte ușor. Autorii variantelor sunt deosebiți traducători ai rugăciunii, mai ales din limba slavă.

Care este varianta cea mai bună. După mine — dacă Românii nu zic nicăiri rugăciunea aceasta cu cuvintele Scripturii, cum fac d. e. celelalte popoare romănice — toate sunt bune; în plac însă mai mult cele întrebuintate de Românii, între cari traesc eu. În variantele aceste obvin cuvintele: „*păcatele*“, „*păcătoșilor*“, „*cercare*“ (foarte rar „*ispită*“), „*ne scapă*“ mai rar „*ne mântuesce*“, și „*de cel reu*“. Variantele acestea le am și în Catechism.

Ei, dar d-lui S. Popescu nu-i convine aceasta. După d-sa numai o variantă e bună și anume cea cu *greșelele*, *greșiților*, *ispită* și *mântuesce*³). Toate celelalte sunt *eresii*, căci

a) „*Datoriile*“ din original, *anume* sunt traduse de Șaguna cu „*greșelele*“, „ca nu cumva cuvântul *păcatele*, să ducă pe vr'un nesocotit la păcatul de a traduce și pe *datornic*³ cu *păcatos*. Căci păcat . . . e o greșală numai în raport cu D-zeu, nici odată însă în raport cu omul . . . A zice că cine-a mi-a păcătuit mie . . . înșamnă — după S. Popescu, Morala creștină, pag. 15 — a mă îndumnezei pe mine . . .“

b) Dacă „*datoriile*“ se traduc cu „*greșelele*“, atunci — în urma celor zise mai sus — „*datornicilor*“ nu pot fi traduși, decât cu „*greșiților*“.

c) Cuvântul „*ispită*“ nu se poate înlocui cu „*cercare*“, și cuvântul „*mântuesce*“ (măcar că în original e „*feresce*“) cu „*scapă*“, pentru că „*ispită*“ și „*cercare*“ sunt doană noțiuni diferite, întocmai ca „*mântuesce*“ și „*scapă*“. „Și chiar sinonimi să fie terminii *ispită* cu *cercare* și *a scăpa* cu *a mântui*, terminii biblici, ai limbii noastre bisericesci, au devenit oare-cum inalterabili în cea mai iubită și mai poporală rugăciune . . .“

Să scărmanăm puțin acești „*căci*“ ai d-lui S. Popescu.

ad a. Dacă „*datoriile*“ dela Mateiu (6, 12) să înlocuiesc la Luca (11, 4) cu „*păcatele*“, atunci înceată ori ce sofisterii de ale d-lui S. Popescu pe conta lui Șaguna, care a tradus rugăciunea doinnească din Mateiu așa cum a învățat-o și știut-o el. Va se zică cuvântul „*păcatele*“ sunt de preterit cuvântului „*greșelelor*“, căci au bază biblică.

ad b. Și dacă „*datoriile*“ se pot înlocui pe baza bibliei cu „*păcatele*“, de ce să nu se poată înlocui și „*datornicilor*“ cu „*păcătoșilor*“? Că *a păcătui unui om* înșamnă *a-l îndumnezei* este un nonsens, fie el scris chiar în o carte a d-lui S. Popescu. Doară fiul rătăcit zice (Luc. 15, 18 și 21) cătră tată-seu, care a fost om: „*Tată, păcătuit-am* (*ἡμαρτον*, nu *greșit-am*) *la cerin și înaintea ta* . . .“

ad c. „*Cercare*“ și „*ispită*“ sunt tot una. Tot așa „*a mântui*“ și „*a scăpa*“ ba chiar și „*a elibera*“, cari nu se reduc la originalul „*a feri*“, ci sunt traduse din cuvântul slav „*a izbăvi*“.

¹ Cu „*eliberează*“ am auzit în protoprosbiteratele Verșei și Panciova din diecesa Caransebeșului.

² Nu înțeleg de ce nu și cea cu „*viclean*“, căci aceasta o are d-sa în Catechism?!

³ Cuvântul grecesc, cu care vrea să paradeze d-l S. Popescu aci, n'are nici un înțeles.

Să fiu bine înțeles. Prin această *scărmanare* nu vreau să zic, că variantele *rugăciunii domnesci*, ce nu sunt în Catechismul meu, nu ar fi tot atât de bune, ca cele din acest Catechism, ci numai că varianta susținută de d-l S. Popescu nu este mai îndreptățită, de cât celelalte, ori cari ar fi ele.

A afirma, după toate cele spuse, că tocmai cuvintele, cari îi plac d-lui S. Popescu sunt terminii limbii noastre bisericesci, înșamnă a nu avea nici idee de felurii terminii bisericesci, pe cari îi întrebuintază Românii dela Nistru până la Tisa. Și a face eretici pe toți, cari nu se roagă în terminii d-lui Popescu, înșamnă a nu avea idee ce este eresia.

f) Că zicerea „*în Dumnezeu sunt trei persoane*“ nu e eresie, dovedesc cuvintele: „*Credința calolică este, ca să se cinstească un Dumnezeu în treime și Treimea în unime*“, luate din Simbolul atanasian și reproduse aci din *Dogmatica lui Macarie*, din paragraful, ce premerge titlului: „*Despre Treimea persoanelor în Dumnezeu*“ (Tom. I. pag. 194 și 195).

Ca de

Înceere

d-l S. Popescu sub forma unei reasumări a marelui trebii, ce a isprăvit, atrage atenția *publicului mare* asupra modestelor sale cunoștințe, la cari au apelat frații săi de dincoaci de Carpați, apoi asupra osteneții luate de a scrie o dare de seamă critică atât de lungă, și în fine asupra datorinții, ce-i incumbă ca „*dascăl al dascălilor*“ a arăta celor în drept . . . netrebnicia cărților mele; iar *oamenilor de școală* le promite, că de va simți trebuința va reveni. Revenirea aceasta me amenință mai ales *pe mine*, dacă nu me voi da invins.

Deșertăciunea deșertăciunilor!

Publicul cel mare, pentru care anumit s'a publicat „*darea de seamă*“ în Tribuna și nu într'o foaie de specialitate, va redica în slavă pe d-l S. Popescu ne putându-i aprea după valoare darea de seamă mai ales, că „*stimatul domn recensent*“ se va fi îngrijit, ca stinații dela Tribuna, după ce vor fi constat în vr'o „*notă*“ a redacțiunii „*valoarea frumoasei și instructivei lucrări*“, să nu publice un eventual răspuns, decât numai dacă se va îndrepta „*stilul*“, prin ce probabil se schimbă *înțelesul*“ răspunsului.

Cu „*oamenii de școală*“ încă suntem în clar. Atât pedagogii, cât și teologii cunosc prea bine pe d-l S. Popescu și știu aprea importanța unui aparat științific stors cu o „*desăvârșită originalitate*“ din „*chibzuirea proprie*“, din „*esperința cu sine*“, din cărți de cetire, din catechisme și din tipic. Ceialalți oameni de școală vor fi judecat „*darea de seamă*“ după forma ei, nu prea obicinuită bărbaților de știință. Această împrejurare poate fi cauza, că între cei ce mi-au cerut răspunsul am militari, avocați, neguțatori, medici și contabili.

Cât pentru *mine* . . . ce să zic? Îi mulțămesc d-lui S. Popescu pentru marelui servit, ce mi-l-a făcut, fără să voească, cu „*darea de seamă*“.

Este știut, că mulți autori s'au făcut vestiți numai prin critice și mai vartos prin înfrângerea criticelor nefavorabile, făcute asupra producțiunilor sale literare. Dar se zice, că au devenit celebri și astfel de autori șireți, cari singuri — anonim sau sub pseudonime — și-au scris aspre și nemiloase critice, pe cari tot ei le-au combătut. Prin darea sa de seamă, d-l S. Popescu mi-a dat ocazie să constat nejenat valoa-

rea cărților mele; prin subscrierea pusă sub acea dare de seamă însă m'a scos din o perplexitate mare... Me prind fiori reci, când gândesc, că d-sa putea să scrie anonim sau sub un pseudonim. Într-un caz ca acesta ar fi fost imposibil, ca lumea, datăta cu șiretlicuri literare, ca cel de sus, să nu pună în căreia mea o dare de seamă atât de... nu știu cum să-i zic... și atunci să te fi ținut, Barbule, care pe de-a-supra ai încă fericirea să fi compatriot cu cinstitul domn director al Tribunei.

Dar și fără critica d-lui S. Popescu valoarea cărților mele este mult- puțin recunoscută din

a) trecerea mare, ce o au aceste cărți. Până acuma am vindut peste 43.000 de exemplare;

b) recenziunile favorabile, făcute de bărbați competenți și în foi de specialitate; și

c) aprobarea unor cărți din partea Consistoriilor din Arad, Caransebeș și Oradea Mare. Poate că și Consistoriul din Sibiu le-ar fi aprobat, dacă ar fi fost imprimare în Tipografia arhidiecesană. Cine a făcut recenziunile la Arad și Oradea Mare, nu știu. Recenziunii Consistoriului din Caransebeș, în munele corpului profesoral dela institutul teologic-pedagogic, au fost profesorii *Gerasim Sêrb* și *Dr. Petru Ionescu*. Nu me îndoiesc, că acești domni vor fi fost competenți să-mi recenzeze cărțile și vor fi știut pentru ce le-au recomandat spre aprobare.

Încă o vorbă și încheiu. După toate cele zise cred, că nime nu me va osîndi, dacă la acest loc declar, că *in causa cărților mele eu nu mai pot perde timpul și să mai stau de vorbă cu „dascălul dascălilor”*.

P. Barbu

În editura

Tipografiei și Librăriei diecesane din Caransebeș

au apărut următoarele

Cărți de religie

de
Dr. Petru Barbu

a) Pentru școalele elementare:

1. **Istoriele religioase-morale.** 1899. Prețul 15 cr.
2. ***Istoriele biblice.** Ediția III. 1900. Prețul 15 cr.
3. ***Istoriele bisericesti.** Ediția II (sub tipar). Prețul 15 cr.
4. ***Catechismul.** Ediția II. 1897. Prețul 20 cr.

Cărțile însemnate cu * sunt aprobate de Ven. Consistorii diecesane gr. or. rom. din Arad, Caransebeș și Oradea Mare.

b) Pentru școalele medii:

1. **Istoria sântă a Testamentului Vechiu.** Ediția II (sub tipar). Prețul 40 cr.
2. **Istoria sântă a Testamentului Nou.** 1898. Prețul 40 cr.
3. **Istoria bisericii creștine.** Ediția II, cu 4 portrete. 1898. Prețul 50 cr.

Religiunea în școala poporală, îndegetări metodice. 1897. Prețul 30 cr.

Religiunea în școala veche și în școala nouă. 1899. Prețul 50 cr.

Avis. Avem onoare a aduce la cunoștința P. T. Public român, că în editura noastră vor apărea cărți postale ilustrate cu portretul femeilor premiate la adunarea generală a „Astrei”, ținută în 9 și 10 Septembrie a. c. în Băile Herculane.

**Tipografia și Librăria diecesană
Caransebeș**